

**”Tässä on käynnissä vaan murros kohti tasaveroisempaa
yhteiskuntaa”**

Cancel-kulttuuri Musa vai Bisnes -podcastin keskusteluissa

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Kulttuuri- ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä

Hämeenlinnan korkeakoulukeskus

2022

Sarianne Sahervo

Kulttuuri- ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä

Tekijä Sarianne Sahervo

Työn nimi ”Tässä on käynnissä vaan murros kohti tasaveroisempaa yhteiskuntaa” – Cancel-kulttuuri Musa vai bisnes -podcastin keskusteluissa

Ohjaaja Merja Salminen

Tiivistelmä

Vuosi 2022

Tässä opinnäytetyössä tutkimuksen kohteena on cancel-kulttuuri. Cancel-kulttuuri on uusi, Yhdysvalloista lähtöisin oleva sosiaalista oikeudenmukaisuutta ajava toimintatapa. Se ilmenee pääasiassa sosiaalisen median joukkovoiman kautta, pyrkien tuomaan laajempaan tietoisuuteen yhteiskunnan epäkohtia, kuten rasismia, misogyniaa ja homofobiaa. Usein cancel-kulttuuri pyrkii nostamaan esille julkisuuden henkilöiden toimia, jotka ovat jollakin tapaa haitallisia, vaatien vastuunkantoa näistä teoista.

Tutkimuksen tavoitteena oli ymmärtää cancel-kulttuuria ilmiönä ja tuoda esille sen taustoja ja syitä. Tavoitteena ja toiveena oli myös lisätä ymmärrystä cancel-kulttuuriin liittyvästä keskustelusta laadullisen tutkimusaineiston kautta. Cancel-kulttuuri on ollut hyvin ristiriitainen ilmiö, joka on saanut osakseen kritiikkiä niin ihmisoikeusliikettä vastustavien kuin ihmisoikeusaktivistien taholta.

Tämän laadullisen tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostavat taiteen etiikan, sananvapauden, sensuurin, boikotin ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden teoriapohjat. Tutkimusaineisto koostuu Maria Veitolan Musa vai bisnes -podcasteissa keväällä 2021 käydyistä asiantuntijakeskusteluista. Aineistoa on tarkasteltu abduktiivisen analyysin keinoin, muodostaen vuoropuhelua teoriapohjan ja aineiston välille. Tutkimuskysymyksenä oli, miten cancel-kulttuuri ilmenee Musa vai bisnes -podcastin keskusteluissa?

Tutkimuksen aineistosta nousi analyysin myötä esille runsaasti cancel-kulttuuriin liittyviä teemoja. Kolme löytynyttä pääteemaa olivat sosiaalinen oikeudenmukaisuus, taiteilijan etiikka ja vastuu sekä cancel-kulttuuri. Näihin teemoihin liittyviä alakategorioita olivat taiteilijan ja taiteen välinen ero, sananvapaus, sensuuri, maalittaminen ja cancel-kulttuurin kriittinen tarkastelu.

Tutkimusaineistosta ilmeni, että cancel-kulttuurin taustalla ajatellaan olevan marginalisoitujen ihmisryhmien keino tuoda laajempaan tietoisuuteen sorron rakenteita ja vallanpitäjien sekä julkisuuden henkilöiden aseman väärinkäytöksiä ja jopa rikoksia. Cancel-kulttuurin haittapuolek tulivat myös esille ja keskustelijoista useat sanoutuivat irti siitä toimintatapana. Johtopäätöksenä voi todeta, että aineisto tarjosi monipuolisen näkökulman cancel-kulttuuriin ja siihen liittyviin ilmiöihin sekä taustoihin.

Avainsanat Cancel-kulttuuri, taiteen etiikka, sensuuri, sananvapaus, sosiaalinen oikeudenmukaisuus

Sivut 55 sivua

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Tutkimuksen taustaa	2
2.1	Tutkimuksen tavoite ja tarkoitus	2
2.2	Aiemmat tutkimukset aiheesta	3
3	Taiteen vastuu ja vapaus	4
3.1	Tieteellinen viitekehys	5
3.2	Taiteen etiikka	7
3.3	Sananvapaus	7
3.4	Sensuuri ja boikotti	9
3.5	Sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja valtarakenteet	10
3.6	Keskeiset käsitteet	13
3.6.1	Cancel-kulttuuri	13
3.6.2	Cancel-kulttuurin haasteet	14
3.6.3	Cancelloinnin taustatekijöitä	15
3.6.4	Call out -kulttuuri	17
3.7	Muita aiheeseen liittyviä termejä	18
3.7.1	Woke-kulttuuri	18
3.7.2	Virtue signaling/hyvesignalointi	19
3.7.3	Maalittaminen	19
4	Tutkimuksen menetelmät ja aineiston analyysi	20
4.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	20
4.2	Tutkimusmenetelmät	21
4.3	Aineiston hankinta	21
4.4	Musa vai bisnes -podcast	22
4.4.1	Kyseenalaista? – Taiteen vapaus, vastuu ja moraalit	23
4.4.2	Taiteen vapaus, vastuu ja moraalit, osa 2.: Onko suomirap myrkyllistä ja syrjivää?	24
4.4.3	Maalittaminen	25
4.5	Aineiston analyysi	26
4.6	Aineiston käsittely	27
5	Tulokset	28
5.1	Sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja valtarakenteet	29
5.2	Taiteilijan etiikka ja vastuu	31

5.2.1	Taiteilijan ja taiteen välinen ero.....	33
5.2.2	Sananvapaus.....	36
5.3	Cancel-kulttuuri.....	37
5.3.1	Maalittaminen.....	39
5.3.2	Sensuuri.....	41
5.3.3	Cancel-kulttuurin kriittinen tarkastelu.....	43
6	Johtopäätökset.....	45
7	Pohdinta	46
	Lähteet.....	50

1 Johdanto

Taide- ja kulttuurialoilla on käyty viimeiset vuodet aktiivista keskustelua siitä, millainen taide on 2020-luvulla korrektia ja sallittua. Kuka saa esittää ketä – tai miten? Millaisia sanoja voidaan esimerkiksi rap-lyriikoissa käyttää? Miten suhtaudumme taidehistorian tärkeinä pidettyihin, mutta tänä päivänä poliittisesti epäkorrekteiksi todettuihin teoksiin? *Cancel culture* termin käytön katsotaan nykymerkityksessään alkaneen 2010-luvun puolivälin tienoilla Yhdysvalloissa (”The Long and Tortured History”, 2020), mutta suomalainen taide- ja kulttuurikenttäkään ei ole välttynyt enää näiden teemojen käsittelyltä (Ossi, 2020). Aihe on suomalaisessa keskustelussa tuore eikä meillä ole vakiintuneita suomenkielisiä termejä sen käsittelyyn. Se on kuitenkin nostanut valtavasti tunteita sekä ihmetystä ja koen sen takia tärkeäksi, että tätä taiteen ja kulttuurin muutosta yritetään sanoittaa ja ymmärtää paremmin.

Tässä opinnäytetyössä tutkin cancel-kulttuuria taiteen etiikan, sananvapauden, sensuurin, boikotin ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden teoriapohjien kautta. Tutkimusaineisto koostuu Maria Veitolan *Musa vai bisnes* -podcasteissa maalisi- ja toukokuussa 2021 pääasiassa musiikkialan ammattilaisten kesken käydyistä asiantuntijakeskusteluista. Tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena. Aineistoa on tarkasteltu abduktiivisen analyysin keinoin, muodostaen vuoropuhelua teoriapohjan ja aineiston välille. Tähän valintaan on päädytty, koska aineistosta nousi esille kiinnostavia ja tutkijan näkökulmasta tärkeitä puolia, jotka eivät olleet ennakkoon rajatussa teoriapohjassa mukana. Tutkimusta aloitettaessa olivat teoriapohjat rajattu taiteen etiikkaan, sananvapauteen, sensuuriin ja boikottiin. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tietopohja tuli mukaan tutkimuksen viitekehukseksi vasta analyysivaiheessa.

Sosionomille ihmisten laaja-alainen ymmärtäminen ja sensitiivisyys on tärkeää. Emme voi tulkita maailmaa enää vain oman, totutun kokemuspohjamme kautta vaan meidän tulee ymmärtää ihmisiä, heidän taustojaan sekä yhteiskunnallisia rakenteita paljon laajemmin. Taiteilijana ja sosionomina olen seurannut kiinnostuneena käytyä keskustelua cancel-kulttuurista. Minulla on halu ymmärtää sitä paremmin ja toivottavasti tuoda myös niin sosiaali- kuin taidealojen kollegoilleni hiukan enemmän ymmärrystä tästä ilmiöstä. Emme voi

sulkea silmiämme ympäröivältä maailmalta tai kieltäytyä keskustelemasta vaikeistakaan aiheista.

Tutkimuksen kysymyksenä on, miten cancel-kulttuuri ilmenee Musa vai bisnes -podcastin asiantuntijakeskusteluissa?

2 Tutkimuksen taustaa

Tutkimuksen aihe cancel-kulttuuri on uusi termi ja ilmiö, jonka tutkimiselle ja paremmin tuntemiselle on olemassa tilaus ja tarve niin sosiaali- kuin taide- ja kulttuurialoilla.

2.1 Tutkimuksen tavoite ja tarkoitus

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia cancel-kulttuuria ilmiönä ja tarkastella millä tavoin siitä käydään keskustelua suomalaisessa kontekstissa. Aihetta tutkitaan rajatun tutkimusmateriaalin kautta, Musa vai Bisnes-podcastin aihetta sivuavien jaksojen kautta.

Tarve tämän opinnäytetyön tutkimukselle on syntynyt seuraamalla niin perinteisessä kuin sosiaalisessa mediassa käytyjä, usein tunnepitoisia, keskusteluja taiteen etiikasta ja sananvapaudesta nykypäivänä. Aihe monine vierasperäisine termeineen (cancel, woke, toksisuus, virtue signaling) on kiehtonut ja kiinnostanut niin itseäni kuin kollegoitani. Kiinnostavaa on ollut huomata, miten cancel-kulttuuri on aiheuttanut pelkoa osallistua julkisesti tähän keskusteluun leimatuksi tulemisen tai ”väärin” sanomisen pelossa. Aiheen tutkimiselle tuntuu olevan selkeä tilaus ja tarve.

Tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää cancel-kulttuuria ilmiönä ja tuoda esille sen taustoja ja syitä. Tavoitteena ja toiveena on myös lisätä ymmärrystä cancel-kulttuuriin liittyvästä keskustelusta ja sen vaikutuksissa taiteen kentällä.

Tällä opinnäytetyöllä ei ole toimeksiantajaa. Ajattelen sen parhaassa tapauksessa voivan tuoda jotain selkeyttä taiteen sananvapauskeskusteluun ja cancel-kulttuuri ilmiön ymmärtämiseen suomalaisessa kontekstissa. Aiheen työelämäyhteys syntyy monialaisen

taustani kautta taiteen ja sosiaalialan kentiltä. Teen tämän tutkimuksen niin itseäni kuin kollegoitani varten.

2.2 Aiemmat tutkimukset aiheesta

Vaikka aiheena cancel-kulttuuri on uusi, siitä löytyy myös muutamia suomalaisiakin tutkimuksia. Läheisimmin tähän tutkimukseen liittyy vuonna 2020 Katriina Lappalaisen tekemä kulttuurituotannon ylempään ammattikorkeakoulututkimuksen opinnäytetyö aiheesta Taiteen vapaus sosiaalisen median aikakaudella – Taide- ja kulttuuriala keskusteluilmapiirin muutoksessa. Kyseessä oli laadullinen haastattelututkimus, jossa haasteltiin seitsemää taide- ja kulttuurialan ammattilaista. Aineisto kerättiin puolistrukturoidulla haastattelulla, josta litteroinnin jälkeen nostettiin esiin tutkijan mukaan huomionarvoisia ja kiinnostavia seikkoja. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää miten sosiaalinen media vaikuttaa taiteentekijöiden suhtautumiseen omaan työhönsä ja vaikuttaako sosiaalinen media toimintatapojen kautta sisältöihin tai tuotantoihin jopa osittain huomaamatta. Tutkimustulosten mukaan taide- ja kulttuurialan ammattilaiset tunnistavat kulttuurisen muutoksen keskusteluilmapiirissä ja ne koettiin osittain myös huolestuttavina. Itsesensuurin uhka ja varautuminen sosiaalisen median voimakkaisiin reaktioihin vaihtelivat eri haastatteluiden kohdilla, mutta ne olivat teemoina nostettu esiin tutkimustuloksissa.

Lappalaisen tutkimus eroaa tutkimuksestani niin rajauksen kuin aineistonkeruun kautta, vaikka teema on samankaltainen. Tutkimuskysymykset ovat myös erilaiset.

Tätä tutkimusta kirjoittaessa tuoreimpia aiheesta tehtyjä suomalaisia tutkimuksia on vuonna 2022 valmistunut, Tampereen Yliopiston opiskelijan Pihla Takkisen kandidaatintyö aiheesta Cancel-kulttuuria koskevat puhetavat tieteellisessä tutkimuksessa. Aineistona Takkisen työssä on käytetty kymmentä englanninkielistä, tieteellistä artikkelia, joita on analysoitu diskurssianalyysin keinoin. Hän nostaa tutkimuksessaan keskeisiksi puhetavasta tehdyiksi havainnoiksi sananvapauden kaventumisen, cancel-kulttuurin identiteettisenä ja poliittisena ilmiönä sekä cancel-kulttuurin aktivismista poikkeavana ja tieteestä erottuvana toimintatapana. Vertailtuna omaan tutkimukseeni, kiinnostavaa Takkisen tutkimuksessa on poliittinen näkökulma, jota cancel-kulttuurista puhuttaessa on vaikeaa sivuuttaa. Vaikka oma tutkimukseni on enemmän kiinnostunut cancel-kulttuurin vaikutuksista taiteen

näkökulmasta, on poliittinen aspekti vahvasti siinäkin mukana. Myös Takkinen (2022, s. 19) on tunnistanut aiheeseen liittyvän jännitteisyyden, minkä vuoksi sen tarkastelu tutkijan näkökulmasta on kiinnostavaa.

Vuonna 2020 julkaistiin Yhdysvalloissa, Tennesseeen yliopistossa, opiskelijan Austin Michael Hooksin pro gradu -tutkielma *Cancel culture: posthuman hauntologies in digital rhetoric and the latent values of virtual community networks*. Hooksin tutkimuksessa on tarkasteltu cancel- ja callout kulttuurien välisiä eroja sekä peilattu niitä historiallisiin juuriinsa. Tutkimus nostaa esiin näiden kahden eroavaisuudet sekä sen, mitä hyötyä tai haittaa niistä voi olla.

Hooksin (2020) tutkimuksessa on analysoitu callout- ja cancel-kulttuureja pyrkimyksenä tavoittaa se, miten modernissa verkkokeskustelussa ja sosiaalisen median alustoilla epideiktinen eli ”paheksuva puhe” ilmentää piileviä yhteisöllisiä arvoja. Aineistoa tutkitaan hauntologian viitekehykseen peilaten, eli katsoen miten menneisyydessä olevat ilmiöt esiintyvät nykypäivän somekeskusteluissa.

Tutkimuksen aineistona on käytetty useita esimerkkitapauksia, jotka ovat sosiaalisessa mediassa cancel- ja callout-kulttuurin esiin tuomia. Näiden esimerkkien kautta tutkimus havainnoi, miten esimerkiksi cancel- ja callout voidaan erottaa toisistaan. Tutkimuksessa on otettu myös huomioon cancel-kulttuuri kapitalistisessa viitekehyksessä. Tuloksissa Hooks (2020, s. 84) tuli johtopäätökseen, että cancel-kulttuuri on posthumanistinen, pohjimmiltaan kapitalistinen tapa, joka tuo esiin yhteisössä piileviä arvoja, jotka ovat taas ristiriidassa niiden arvojen kanssa, mitä yhteiskuntana pidämme tärkeinä. Hooks tuo tutkimuksessaan myös esiin cancel- ja callout-kulttuurien välisen eron, joka on hänen tulkintansa mukaan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja joukko-oikeudenmukaisuuden välinen ero.

3 Taiteen vastuu ja vapaus

Taide on kautta aikojen kohdannut niin viranomaisten taholta tullutta sensuuria (Gylling, 2007, s. 163) kuin huolestuneiden kansalaisten osoittamaan moraalista paheksuntaa. 2010-luvun puolen välin jälkeen ilmiötä alettiin kutsua nimellä cancel-kulttuuri. Cancel-kulttuuriin läheisesti liittyvälle callout-kulttuurille on tyypillistä nopea, aggressiivinen reagointi epäkorrekteiksi tai toksisiksi tulkittuihin tekoihin, sanomisiin tai esimerkiksi taideteoksiin.

Kohteeksi joutuu usein yksittäinen henkilö, jonka toiminta (kuten taideteos, kirjoitus, twiitti) tuomitaan erittäin vahvasti usein ja näkyvimmin sosiaalisen median joukkovoiman kautta. Tällaiset toimet saattavat johtaa kyseisen henkilön sekä hänen taiteensa tai toimintansa boikotoimiseen – tässä tapauksessa ”peruuttamiseen” eli ”canceloimiseen”. Tässä yhteydessä puhutaan myös termistä maalittaminen, joka kuvaa sitä, miten yksittäiseen henkilöön kohdistetaan voimakasta painetta ei-hyväksytyksi tulkittujen toimien johdosta ja sen seurauksena häneen henkilöinä kohdistetaan voimakasta boikottia.

Cancel-kulttuurista voidaan puhua monissa yhteyksissä, joissa yksilön tai yhteisön tuomittua toimintaa pyritään rajoittamaan tai se yritetään lopettaa (”The Long and Tortured History”, 2020). Tässä tutkimuksessa painopiste on cancel-kulttuurin ilmenemismuotojen ja syiden tutkimisessa. Cancel-kulttuurin olemassaoloa on myös kyseenalaistettu viime vuosina, lähtökohtaisena ajatuksena tässä tutkimuksessa on kuitenkin se, että cancel-kulttuuri on olemassa oleva ilmiö.

Tiivistetysti voisi sanoa callout-kulttuurin nostavan esiin poliittisesti epäkorrekteiksi tulkittuja toimia ja cancel-kulttuurin pyrkivän niiden poistamiseen boikotin keinoin. Usein nämä kaksi liittyvät hyvin läheisesti ja lomittain toisiinsa.

3.1 Tieteellinen viitekehys

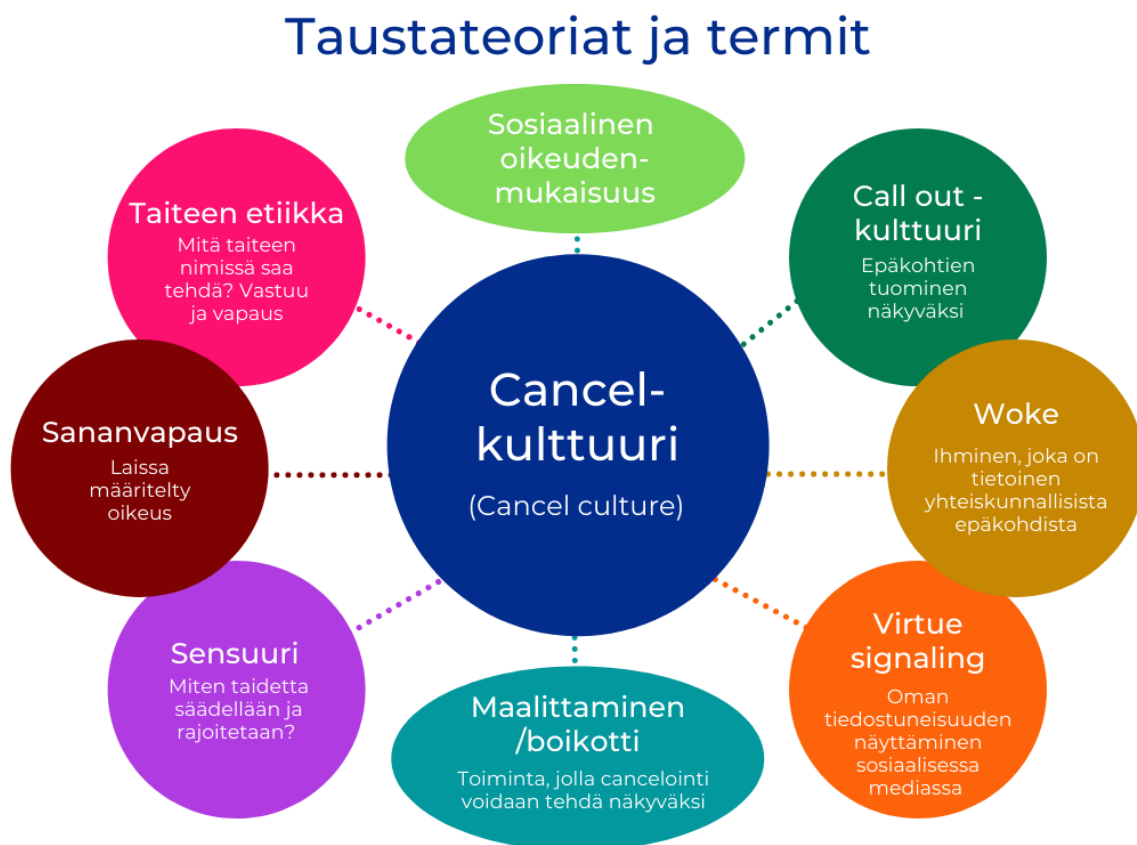
Tutkimuksen tieteellinen viitekehys tulee ensisijaisesti *taiteen etiikan, sananvapauden, sensuurin* sekä *boikotin* teoriapohjista. Teoriapohjiin on lisätty tutkimuksen aineiston analyysin myötä myös *sosiaalinen oikeudenmukaisuus*. Se liittyy oleellisesti cancel-kulttuuriin taustoihin ja sen syiden ymmärtämiseen. Tämä teema nousi esille tutkimusaineistosta sen verran selkeästi, että se on lisätty tutkimusraportin kirjoittamisen loppuvaiheissa osaksi teoriapohjaa. Kuvassa Taustateoriat ja termit (kuva 1) esitellään tutkimuksen kannalta oleellisimmat teoriapohjat ja termit.

Cancel-kulttuuri on käsitteenä ja ilmiönä 2000-lukulainen, mutta taiteen etiikka, sananvapaus sekä sensuuri ovat olleet läsnä taide- ja kulttuurikeskustelussa huomattavasti kauemmin. Cancel-kulttuuri liittyy läheisesti niin sananvapautta kuin taiteen etiikkaa koskevaan keskusteluun.

Sananvapaus on perustuslailla määritelty oikeus, joka ei ota moraalista tai eettistä kantaa. *Taiteen etiikka* puolestaan tarkastelee näitä puolia. *Sensuuri* on ilmiö, jolla on pyritty taas rajoittamaan (yleensä auktoriteettien mukaan) ei-toivottujen taideteosten leviämistä. *Boikotti* on toimintaa, jossa asian (esimerkiksi yritys, henkilö) karttamisella toivotaan aiheuttavan boikotin kohteessa painetta, mikä johtaisi boikotoijien toivomiin päämääriin. Cancel-kulttuurin taustat voidaan taas löytää *sosiaalisen oikeudenmukaisuuden liikkeestä* ("Why we can't stop", 2020).

Cancel-kulttuuria olisi voinut kiinnostavasti tutkia myös esimerkiksi yhteiskuntatieteiden, sosiaalipsykologian tai -politiikan viitekehyksen kautta, kuten aineistoanalyysin kautta esille nousseet teematkin ilmensivät. Tein kuitenkin tutkimusta aloittaessani tietoisin rajauksen valitsemalla viitekehykseksi ensisijaisesti taiteeseen liittyvät teoriapohjat niin koulutukseni kuin henkilökohtaisen kiinnostukseni takia.

Kuva 1. Tutkimuksen taustateoriat ja termit

3.2 Taiteen etiikka

Taiteen etiikka pohtii esimerkiksi sitä, mitkä ovat taiteen eettiset rajat ja säännöt tai milloin taideteosta voidaan joko ylistää tai paheksua moraalisisista lähtökohdista. Taiteen eettisen kritiikin juurien voidaan katsoa löytyvän jo 1700-luvulta, jolloin aiheen ongelmallisuuteen herättiin yhteiskunnallisen keskustelun tasolla. Tällöin keskustelussa vaikutti laajasti autonominen näkemys, jonka mukaan taiteen eettinen kritiikki oli lähtökohtaisesti väärin. Taustana tähän saattoi olla taidemaailman pyrkimys suojautua ylhäältä päin tulevaa moralistista sensuuria vastaan. Radikaali autonomismi pitää taiteen eettistä kritiikkiä aina epäolennaisena. (Jula, 2007, s. 12)

Venkula (2003, s. 31) kuvaa kauniisti sitä, miten etiikka ”normalisoi todellisuuden epävarmuuden” ja sitä, miten etiikassa asioita ei voida mitata eikä määritellä täydellisen varmuuden kautta. Etiikasta puhuttaessa olennaista on vapaus valita, ilman valintakykyä ei ole vastuuta eikä eettisiä päätöksiä. Eettiset arvot todentuvat toiminnan ja kokemuksen kautta. (ibid., ss. 33–34) Taiteen kautta on mahdollista tehdä näkyväksi oman aikakauden ilmiöitä ja etiikkaa, sillä taiteen on tuotettava aina jotain konkreettista. Taiteessa ovat sallittu tunteet ja herkkyys, siksi taiteilijat saattavatkin pystyä kuvaamaan oman aikansa todellisuutta jopa tiedettä nopeammin. (Venkula, 2003, ss. 36–38)

3.3 Sananvapaus

Suomen perustuslaissa pykälässä 12 määritellään, että jokaisella on *sananvapaus*. Sananvapaus tarkoittaa sitä, että jokaisella on ”oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä” (Suomen perustuslaki 731/1999 § 12). Laki on annettu ensimmäisen kerran jo vuonna 1906, jonka jälkeen se on kirjattu myös vuoden 2000 perustuslakiin sekä myös sen jälkeen annettuihin lakeihin painovapaudesta, julkisuudesta ja sähköisestä viestinnästä (Nordenstreng, 2015, s. 10).

Myös sananvapauden rajoittamisella on pitkät juuret Suomen historiassa. Sen voidaan katsoa ulottuva ainakin 1500-luvulle, kun vuonna 1526 Kustaa Vaasa sulki Söderköpingin kirjapainon, koska se oli julkaissut uskonpuhdistuksen vastaista materiaalia. Suomessa on ollut myös yli satavuotias Euroopan pitkäikäisin ennakkosensuuri, joka tarkoitti sitä, että

vielä vuoteen 1910 asti jokaisessa kaupungissa, jossa oli kirjapaino, piti olla myös sensorin virka. (Ekholm & Karhula, 2017, s. 11)

Perustuslaissa määritellyn sananvapauden katsotaan usein olevan sisältö- ja välineneutraali oikeus. Sen voidaankin ajatella pitävän paikkansa erityisesti sananvapauden soveltamisalan kohdalla – tähän kuuluvat esimerkiksi yhteiskunnalliset, poliittiset, uskonnolliset sekä taiteelliset ilmaisut. Sananvapaussäännöt suojaavat täten taiteellista ilmaisua, tapahtui se sitten elokuvan, musiikin, teatterin tai kirjallisuuden kautta. (Tiilikka, 2008, s. 18)

Oikeus sanan- ja mielipiteen vapauteen on kirjattu Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen 19. artiklan kahteen ensimmäiseen kappaleeseen (Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976):

1. Jokaisella on oikeus mielipiteen vapauteen ilman ulkopuolista puuttumista.
2. Jokaisella on sananvapaus; tämä oikeus sisältää vapauden hankkia, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia riippumatta alueellisista rajoista joko suullisesti, kirjallisesti tai painettuna taiteellisessa muodossa tai muulla hänen valitsemallaan tavalla.

Saman sopimuksen kolmannessa kohdassa sananvapautta ja siihen liittyvää vastuuta tarkennetaan näin:

3. Edellisessä kohdassa tarkoitettujen vapauksien käyttö merkitsee erityisiä velvollisuuksia ja erityistä vastuuta. Se voidaan sen tähden saattaa tiettyjen rajoitusten alaiseksi, mutta näiden tulee olla laissa säädettyjä ja sellaisia, jotka ovat välttämättömiä 1) toisten henkilöiden oikeuksien tai maineen kunnioittamiseksi, 2) valtion turvallisuuden tai yleisen järjestyksen ("ordre public"), terveydenhoidon tai moraalin suojelemiseksi.

Sananvapaus ei siis ole muut ihmisoikeudet pois sulkeva oikeus. YK:n yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen ensimmäisessä artiklassa todetaan: "Kaikki ihmiset syntyvät

vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.” (Suomen YK-liitto, n.d.b)

Mielipiteet ja sanankäytöt, jotka jollain tavoin loukkaavat ihmisarvoa, eivät kuulu sananvapauteen; se ei oikeuta ketään syrjintään, ihmisoikeuksien tai yksityisyydensuojan loukkaamiseen. Sananvapaus tarkoittaa, että sanomisiamme ei rajoiteta ennakkosensuurin kautta, mutta mikäli käytämme sitä toisen ihmisen oikeuksien rikkomiseen tai epäkunnioittamiseen, voi teollamme olla rikosoikeudellisiakin seuraamuksia. (Jutila, 2017)

Äärioikeiston suosion kasvun myötä suomalaisessa keskustelussa on nähty puhuttavan sananvapauskriisistä, joka tiivistyy paljon käytettyyn – ja tämän opinnäytetyön työnimenäkin olleeseen – lauseeseen: *mitään ei saa enää sanoa*. Tällä viitataan usein äärioikeistolaisessa retoriikassa siihen, että ajetaan oikeutta puhua halventavasti esimerkiksi vähemmistöistä ja pyritään oikeuttamaan vihapuhe sananvapauden nimissä. Tässä keskustelussa sananvapaus käsitetään absoluuttiseksi vapaudeksi ja syrjivää kielenkäyttöä kritisoivat pyritään leimaamaan hiljentäjiksi ja sananvapautta rajoittaviksi. (Lemma, 2019)

3.4 Sensuuri ja boikotti

Sensuuri liittyy läheisesti sananvapauteen ja niitä kumpaakin ovat määrittäneet historiassa kulloisenkin ajan poliittinen ja aatteellinen ilmapiiri. Sananvapauden kehittyminen ja kirjoittaminen lakiin ei kuitenkaan ole aina kulkenut käsi kädessä sensuurin poistumisen kanssa. (Ekholm & Karhula, 2015, s. 205)

Tieteen termipankki määrittelee sensuurin ennakkotarkastuksena, jota ”varsinkin valtiovalta harjoittaa julkaistaviksi aiottujen painotuotteiden ja esitettäviksi tarkoitettujen elokuvien ja videoiden suhteen” (Tieteen termipankki, 2021). Käsitteenä sensuuri on kuitenkin epätarkempi ja moniulotteisempi.

Usein puhekielessä viitataan klassiseen sensuuriin, joka on tyypillisimmin tarkoittanut painettujen kirjojen hävittämistä, kuten esimerkiksi kansallissosialistisessa Saksassa tai Stalinin ajan Venäjällä. Sensuuria kuitenkin harjoitetaan muutoinkin kuin kirjallisuuden osalta tai vain totalitaarisissa yhteiskunnissa. Internetin myötä sensuuri on laajentunut koskemaan

julkaisujen ohella myös tietosisältöjä. Verkkosensuuri ja sen rikkomisesta seuraavat rangaistukset vaihtelevat eri maiden välillä suurestikin, ei-toivotun materiaalin poistamisesta kuolemantuomioon asti. (Ekholm & Karhula, 2015, s. 207)

Globaalissa mittakaavassa sensuuri on valtaisa: kansainvälisten järjestöjen arvion mukaan joka neljäs ihminen elää sensuurin alla. Useimmin sensuurin kohteeksi joutunut materiaali liittyy jollakin tapaa politiikkaan, uskuntoon tai seksuaalisuuteen. (Ekholm & Karhula, 2017, ss. 12–15)

Cancel-kulttuuria aiheena ei voi oikein käsitellä nostamatta esiin myös sen ”esi-isää” eli *boikottia*. Cambridgen yliopiston verkkosanakirja (Cambridge University Press, n.d) määrittelee boikotin toimena, jossa vältetään tietyn tuotteen ostamista tai toimintaan osallistumista vahvan paheksunnan ilmaisemisen keinona.

Friedman (1999, s. 2) kirjoittaa siitä, miten kuluttajilla on ollut mahdollisuus ottaa kantaa boikotin avulla eli ostokäyttäytymisellään tuotteiden hintatason lisäksi myös poliittisiin aspecteihin, kuten eläinoikeuksiin, ympäristön suojeluun sekä ihmisoikeuskysymyksiin. Friedmanin (1999, s. 3) mukaan boikoteilla on ollut Yhdysvalloissa merkittävä rooli sosiaalisen oikeudenmukaisuuden liikkeessä vapaussodasta asti. Boikottien avulla on puolustettu ja ajettu yhteiskunnassa heikommassa asemassa ja vailla äänioikeutta olevien oikeuksia.

3.5 Sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja valtarakenteet

Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden turvaaminen on YK:n mukaan yksi sen tärkeimmistä tehtävistä (Suomen YK-liitto, n.d.a). Yhdysvaltalaisessa internetkeskustelussa, josta cancel-kulttuurikin on meille rantautunut, puhutaan paljon sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta ilmiön taustalla (”Why we can’t stop”, 2020).

Vuonna 2007 YK:n yleiskokous nimesi helmikuun 20. päivän sosiaalisen oikeudenmukaisuuden päiväksi. Jotta sosiaalinen oikeudenmukaisuus toteutuisi, pitää pyrkiä poistamaan niitä esteitä, joita ihmiset kokevat etnisestä taustastaan, sukupuolestaan, rodustaan, kulttuuristaan, uskonnostaan, vammastaan tai iästään johtuen. Jokaisella

ihmisellä pitäisi olla yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet elämässä riippumatta taustastaan tai ominaisuuksistaan. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumista tuetaan esimerkiksi lisäämällä sukupuolten välistä tasa-arvoa, köyhyyden vastaisilla toimilla, alkuperäiskansojen oikeuksien turvaamisella ja varmistamalla, että ihmisoikeudet toteutuvat. (Suomen YK-liitto, n.d.a)

Suomalaisessa yhteiskunnassa sosiaalinen oikeudenmukaisuus toteutuu globaalissa mittakaavassa erittäin hyvin ja sen edistämiseksi on tehty paljon töitä viime vuosikymmeninä. Tästä esimerkkinä vaikkapa tasa-arvoinen avioliittolaki ja naispappeus. Lakien tasolla sosiaalinen oikeudenmukaisuus on pyritty varmistamaan ja sosiaaliturvajärjestelmämme tarjoaa tukia tarvitseville, jotta kaikilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet hyvään elämään. (Ollikainen, 2020)

Valtaväestö ei aina ole tietoinen etuoikeuksistaan ja siitä, ketä tulee sulkeneeksi niiden ulkopuolelle. Populismien nousu on Suomessakin laittanut kapuloita sosiaalisen oikeudenmukaisuuden rattaisiin. Osa haluaa ajatella tasa-arvon ja ihmisoikeuksien koskevan vain tiettyä ihmisryhmää tai ajatella, että syrjittyjen ihmisryhmien edustajat ovat itse vastuussa tilanteestaan tai syyllisiä siihen. (Ollikainen, 2020)

Sosiaalisen median alustoilla vaikuttamisesta onkin tullut monelle ihmiselle tärkeä tapa toimia sosiaalisen oikeudenmukaisuuden puolesta. Ilman joukkovoimaa ja somen mahdollistamaa laajaa näkyvyyttä jäisivät useimmat etuoikeutetussa valta-asemassa olevien ihmisten tekemät haitalliset teot ilman vastuuttamista. ("Why we can't stop", 2020)

Cancel-kulttuurissa ja sen rinnalla vaikuttavassa woke-kulttuurissa taustalla on pohjimmiltaan pyrkimys sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, tasa-arvoon ja epäkohtien esille tuomiseen. Täällä Suomen lintukodossa moni voi kokea etäisenä Yhdysvalloista rantautuneen keskustelun valtasuhteista, rodusta ja rasismista – etenkin, kun se vilisee lainasanoja, kuten tämä opinnäytetyökin. Yhteiskunnan epätasa-arvoisia rakenteita ja tiettyjen ihmisryhmien etuoikeuksia esille tuovan eli callouttaavan, woke/cancel-kulttuurin herättämä vastareaktio on ollut voimakas. Vastustajat ovat tulkinneet, että sorretut ihmisryhmät halutaan nostaa jalustalle, sitä korkeammalle, mitä enemmän edustaa erilaisia

sorrettuja ryhmiä. Alimmalle portaalle jää valkoinen heteromies. (”Näkökulma: Woke-kulttuurissa”, 2021)

Yhteiskunnissa on aina ollut valtarakenteita ja joku osa väestöstä on aina ollut jotakin toista osaa etuoikeutetumpi. Etuoikeutetussa asemassa, valtarakenteiden yläpäässä ei ole välttämättä helppoa huomata sitä, mitä vapauksia omat etuoikeudet itselle suovat.

Valtarakenteet ovat rakenteita, joiden vuoksi jotkut ihmisryhmät joutuvat toisia huonompaan asemaan. Valtarakenteisiin liittyy usein myös vallan jakautuminen epätasaisesti. Nämä rakenteet voivat olla virallisia, kuten instituutiot tai epävirallisia, kuten käytännöt, normit ja perinteet. Muutoksen tekeminen epävirallisiin rakenteisiin, kuten sukupuolirooleihin, on yleensä virallisten rakenteiden muuttamista hankalampaa, koska ne ovat vakiintuneet niin kiinteäksi osaksi ajatteluamme ja toimintaamme, ettemme edes välttämättä tiedosta niiden olemassaoloa. (African Care, 2019)

Valtarakenteisiin liittyy myös rasismien käsite – kenellä on valtaa määritellä se, mikä on yhteiskunnassa normi. Minkälaisia ihmisiä pidetään normina eli muita parempina tai kehittyneempinä ja ketä sen ulkopuolelle jätetään? Kuka tästä järjestelmästä hyötyy? Tänä päivänä yksi rasismien muoto on rodullistaminen. Rodullistettua ihmistä ei nähdä yksilönä vaan kulttuurin tai uskonnon kautta oman ”rotunsa” edustajana. (African Care, 2019)

Valtarakenteiden horjuminen on ollut historiassa myrskyisää jo kauan ennen cancel-kulttuuria. Esimerkiksi kirkko aikoinaan vastusti Raamatun kääntämistä kansankielille, koska se koki tämän uhaksi toiminnalleen. Yhdysvalloissa ei orjuuden aikana sallittu orjien käydä koulua tai opetella lukemaan, koska se koettiin vaaraksi silloiselle järjestelmälle ja pelättiin, että orjat alkaisivat kapinoimaan. (”Näkökulma: Woke-kulttuurissa”, 2021) Myös esimerkiksi naisten äänioikeuden saamisen puolesta on jouduttu taistelemaan – jopa verisesti, kuten suffragetit Iso-Britanniassa – koska rauhanomainen kampanjointi äänioikeuden puolesta ei tuottanut tulosta (”Suffragetit taistelivat”, 2016).

3.6 Keskeiset käsitteet

3.6.1 Cancel-kulttuuri

Cancel-kulttuuri ja sen sisartermit ovat sen verran tuoreita, usein Yhdysvalloista peräisin olevia termejä, ettei niille ole vielä olemassa yleistyneitä suomalaisia vastineita. Merriam-Webster Dictionary (n.d.) sanakirjan mukaan termi *cancel culture* on otettu ensimmäisiä kertoja käyttöön vuonna 2016. Cancel-kulttuuria saatetaan kutsua Suomessa peruuttamis-kulttuuriksi, mutta sanan vakiintuneesta käytöstä ei tutkimuksen kirjoittamishetkellä ole tietoa. Käytän tässä tutkimuksessa ensisijaisesti sanoja cancel-kulttuuri sekä sen epävirallista verbimuotoa cancelointi.

Cambridge Dictionary -verkkosanakirja (Cambridge University Press, n.d.) määrittelee termin *cancel-kulttuuri* seuraavasti:

A way of behaving in a society or group, especially on social media, in which it is common to completely reject and stop supporting someone because they have said or done something that offends you:

The main argument against cancel culture is that it doesn't enable people who have wronged society the opportunity to apologize and learn from their mistakes.

If you are an Internet user, chances are you have come across the idea that we live in a "cancel culture" or "call out culture."

Cancel-kulttuuriksi kutsutaan siis erityisesti internetissä ja sosiaalisessa mediassa tapahtuvaa toimintaa, joka pyrkii lakkauttamaan vahingolliseksi koetun toiminnan sosiaalisen painostuksen avulla. Tarkoitus on vaikuttaa loukkaavan tai poliittisesti epäkorrektin sisällön jakaneen ja/tai tuottaneen henkilön toimintaan julkisen boikotin kautta, peräänkuuluttamalla vastuunkantoa tuomitusta teosta. ("Cancel-kulttuuria", 2021)

Yksinkertaisimmillaan tapahtumaketju voi kulkea näin: julkisuuden henkilö tekee tai sanoo jotakin loukkaavaa ja sen seurauksena poliittisesti valveutuneet someaktivistit tekevät vastaiskun. Tämä voi käytännössä tarkoittaa yritystä canceloida kyseinen henkilö niin, että

hänen uransa päättyy tai suosio ainakin vähenee sen myötä, että hänen töitään boikotoidaan tai hänet irtisanotaan. ("Why we can't stop", 2020)

Cancel culture termin käyttö yleistyi voimakkaasti vuoden 2017 aikana erityisesti #MeToo-kampanjan sekä muiden julkisuuden henkilöiden vastuunkantoa peräänkuuluttavien kampanjoiden yhteydessä (Merriam-Webster, n.d.). Sen alkuperän sanotaan juontuvan mustien Twitter-käyttäjien lanseeraamasta hashtagista. Cancel-kulttuurin voidaan kuitenkin katsoa olleen jo 1950–1960-luvuilla osana mustien kansalaisoikeusaktivistien toimintaa. He eivät voineet vaikuttaa rakenteelliseen syrjintään, mutta osoittivat sen sijaan mielipiteensä boikotoimalla rasistisia ja syrjiviä ihmisiä sekä heidän yrityksiään. ("Why we can't stop", 2020)

3.6.2 Cancel-kulttuurin haasteet

Internet-keskusteluissa on väitelty siitä, onko cancel-kulttuuria edes olemassa. Onko se sosiaalisen oikeudenmukaisuuden aktivismin tärkeä työkalu vai joukkolynkkausta? Onko se edes olemassa oleva ilmiö, koska yksilön canceloimisella ei välttämättä ole merkittävää vaikutusta? Toisaalta voidaan ajatella, että "peruutetuksi" tulemisen pelko saattaa jo itsessään estää vahingollista toimintaa. ("Why we can't stop", 2020)

Cancel-kulttuuria on käytetty halventavana terminä ja yhtenä pyrkimyksenä laimentaa ihmisoikeusaktivismin vaikutusta, vaikka perimmäisenä tarkoituksena sillä on tuoda esiin yhteiskunnallisia epäkohtia. Sanan *cancel culture* käyttö yleistyi #metoo-kampanjan (kuva 3) aikana, tällöin pyrkimyksenä oli käyttää termiä leimaamaan häirinnästä puhuvien toimet kyseenalaisiksi. Cancel-kulttuuria on nimitetty muun muassa vaientamiskulttuuriksi ja aikuisten koulukiusaamiseksi. Ongelmalliseksi ilmiö on muuttunut, kun cancelointi on tulkittu pyrkimykseksi rajoittaa sananvapautta tai kieltää jonkun olemassaolo kokonaan. ("Cancel-kulttuuria", 2021)

Cancel-kulttuuri alkoi marginalisoitujen (kuva 3) ihmisryhmien keinona tuoda esiin yhteiskunnassa olevia epätasa-arvoa tukevia rakenteita ja tekoja, mutta sen käytön ja siitä käytävän keskustelun voi nähdä muuttuneen ja vääristyneen viime vuosina. Nykyään cancel-kulttuuri tarkoittaa eri ihmisille hyvin erilaisia asioita. Sanan juuret voidaan nähdä mustien

yhdysvaltaisten kansalaisaktivismissa jo viime vuosisadan puolivälissä. Cancel-kulttuuri termin käytön yleistyessä taas 2010-luvun lopulla, se tarkoitti pääsääntöisesti ongelmallisesti toimivan julkisuuden henkilön vaatimista vastuuseen tekemisistään. Vaikka cancel-kulttuuri alun perin peräänkuuluttikin erityisesti vastuunkantoa haitallisista teoista, yhdistettiin se pian mediassa ja internetkeskusteluissa muihin vastaaviin ilmiöihin, kuten julkiseen nolaamiseen, maalittamiseen ja muihin ”somekohuihin”. Viimeisimpänä termin ovat omineet oikeistolaiset konservatiivit, jotka näkevät cancel-kulttuurin häirintänä ja pyrkimyksenä hiljentää kuka tahansa, joka sanoo jotakin väärää tai poliittisesti epäkorrektia. (”The second wave”, 2021)

Toimittaja ja itsekin kansalaisaktivisti Suvi Auvinen (2021, ss. 109–112) näkee cancel-kulttuurin ongelmallisena siinä, ettei se ei peruuttamattomuudessaan anna mahdollisuutta kasvulle tai kehitykselle. Hän näkee canceloimisen toimimattomana tapana vaikuttaa ihmisen käyttäytymiseen, sillä tullessaan suljetuksi yhteisön ulkopuolelle, hakee ihminen todennäköisemmin uuden yhteisön sen sijaan, että ymmärtäisi toimineensa väärin ja muuttaisi tapansa. Auvinen (ibid.) nostaa cancel-kulttuurista puhuessaan esille sen, että sen vaarana on samanhenkisten, ”woke”-henkilöiden, toisiinsa kohdistama kritiikki ja oikein toimimisen vahtiminen. Vaikka tarkoituksiperät ovat olleet alun perin hyviä, on jossain matkan varrella eksytty päämäärästä ja kohteesta ja suunnattu aktivismin energia toisten aktivistien toimien kyräilemiseen.

Australialainen kokemusasiantuntija ja aktivisti Sonny Jane Wade on taas puhunut cancel-kulttuurin tarpeellisuudesta Instagram-tilillään: “Cancel culture will never cause the same amount of harm that a person in a position of power has inflicted. Cancelling cancel culture would be taking tools and power away from the oppressed.” (Wise, 2020). Hän puolustaa cancel-kulttuurin merkitystä nimenomaan sorrettujen ihmisten etujen ja oikeuksien ajamisen työkaluna.

3.6.3 Canelloinnin taustatekijöitä

Tässä vaiheessa on hyvä avata hieman tarkemmin myös taustatekijöitä sille, mitkä toimet saattavat johtaa cancelointiin. Cancel-kulttuurin, kuten esi-isänsä boikotin, juuret voidaan löytää yhdysvaltalaisesta sosiaalisen oikeudenmukaisuuden liikkeestä. Usein syyt

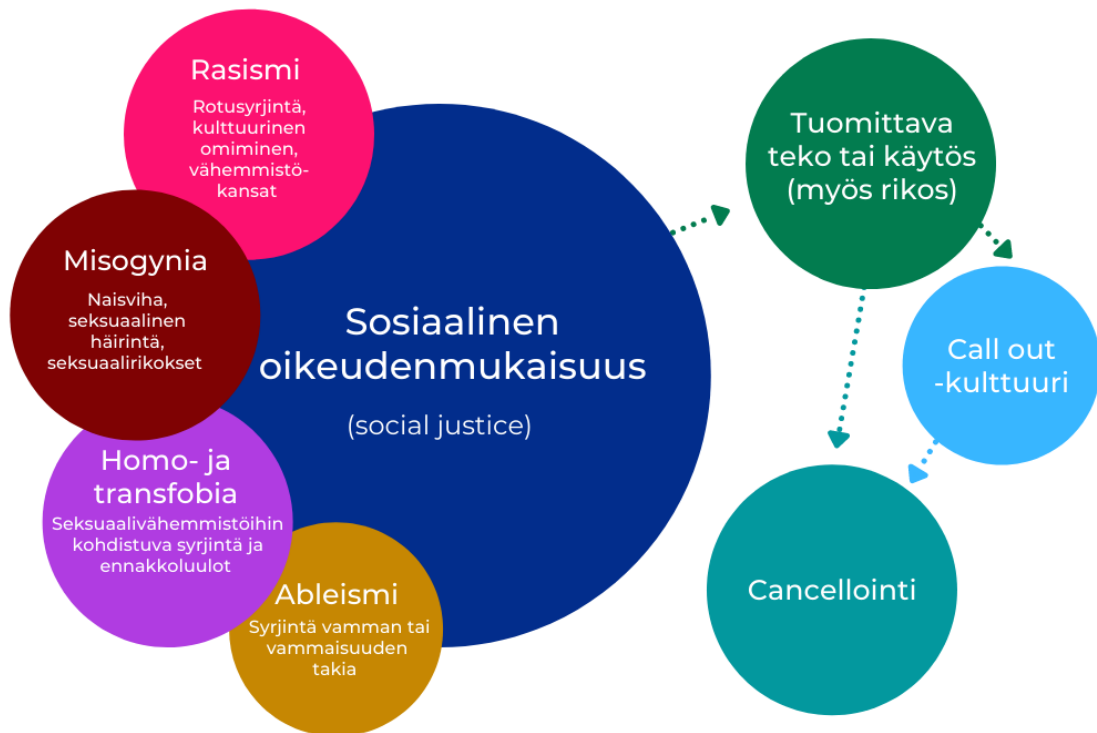
canceloinnille löytyvät rasistisiksi tai jollakin tapaa syrjiviksi koetuista teoista, taiteesta tai vaikkapa sosiaalisen median kirjoituksista, kuten kuvassa Cancel-kulttuurin taustatekijöitä (kuva 2) olen pyrkinyt kuvaamaan. Sosiaalisen joukkopaheksunnan voi saada aikaan esimerkiksi rasistiset ja homo- tai transfobiset kommentit, seksuaalinen häirintä tai misogynia. ("The Long and Tortured History", 2020) Taustalla voi olla myös rikosoikeudessakin tuomittavia tekoja, kuten seksuaalirikokset.

Marraskuussa 2021 Ylen Marja Sannikka ohjelmassa käytiin keskustelua aktivismista, woke- ja cancel-kulttuurista. Tarkoituksena oli puida aktivismin ja cancel-kulttuurin haasteita sekä etsiä ratkaisuja vastakkainasettelun sijaan. Mahdollisesti hyvää tarkoittanut keskustelu kuitenkin kääntyi ironisesti itseään vastaan, kun ohjelmassa vieraana ollut avaruustähtitieteen professori emeritus Esko Valtaoja käytti n-sanaa (rasistinen ja halventava nimitys ruskea- tai mustaihoisesta henkilöstä) ja aiheutti sillä vieraana olleessa toimittaja Renaz Ebrahimissä turvattomuuden tunnetta. Valtaojan teko sai osakseen ihmettelyä ja paheksuntaa niin lehdistössä kuin sosiaalisessa mediassa. ("Marja Sannikan "woke-jakso" oli malliesimerkki", 2021) Ymmärtääkseni Valtaojaa ei suoranaisesti canceloitu, mutta teko tuomittiin äänekkäästi internetin keskusteluissa ja sosiaalisessa mediassa.

Varsinaisia canceloinnista johtuviksi tulkittavia tapauksia Suomessa on esimerkiksi Selviytyjät Suomi Extrassa esiintyneen Aki Mannisen potkut Suurin pudottaja -ohjelmasta. Mannisen erottamisen syynä olivat sovinnostiset ja naisvihamieliset kommentit Selviytyjät Suomi Extra -sarjassa. Mannisen kommentista syntyi sosiaalisessa mediassa kohu ja Suurin pudottaja -ohjelman tuotantotiimi erotti hänet, koska he olivat huolissaan kohun vaikutuksista ohjelman mainostajiin. ("Aki Manniselle potkut", 2021)

Kuva 2. Cancel-kulttuurin taustatekijöitä

Cancel-kulttuurin taustatekijöitä

3.6.4 Call out -kulttuuri

Call out -kulttuuri on läheistä sukua cancel-kulttuurille ja usein nämä ymmärretään jopa samaksi asiaksi. Kuvassa Cancel-kulttuurin taustatekijöitä (kuva 2) olen kuvaillut myös call out -kulttuuria ja sen suhdetta cancel-kulttuuriin. Call out -kulttuuriksi voidaan kutsua verkkoaktivismia, jossa ihmiset tuovat esiin toistensa yleensä poliittisesti epäkorrekteja sanoja tai tekoja. Tällekin sanalle ei ole olemassa suomalaista käännöstä, mutta *to call out* tarkoittaa suomennettuna huudahdusta, paikalle huutamista tai lakkoon ryhtymistä. Callouttata voidaan esimerkiksi rasistisia, seksistisiä tai homofobisia sanoja tai tekoja. Call out -kulttuurin nähdään usein osana feminististä aktivismia, jossa pidetään hyveenä vanhentuneiden käsitysten ja ajattelumallien päivittämistä uusilla ja ajanmukaisemmilla. (Ossi, 2020)

Call out -kulttuurille on tyypillistä nopeatempoinen ja usein isolla volyyymilla tapahtuva internetvaikuttaminen. Tutkimusta tehdessä tuorein suomalainen call out -tapaus syntyi

21.3.2022, kun Yle julkaisi *Suomineidot*-nimisen, kansallissosialisteiksi itseään kutsuvista naisista kertovan tv-sarjan. Ohjelma sai osakseen huomattavan paljon kritiikkiä niin lehdistön toimesta kuin sosiaalisessa mediassa. Sarjaa syytettiin äärioikeistolaisuuden ja kansallissosialismin normalisoinnista ja sen julkaisemista rasisminvastaisella viikolla pidettiin kummallisena tai vähintään tiedostamattomana valintana. (”Äärioikeistoa ihannoivan”, 2022) Kuten monesta muustakin call out ja cancel -tapauksesta, myös tämä tuli omaan tietoisuuteeni ensimmäisenä sosiaalisen median kautta.

3.7 Muita aiheeseen liittyviä termejä

Tässä esittelen muutaman tähän tutkimukseen, moderniin internetkeskusteluun ja cancel-kulttuuriin liittyvän termin, jotka ovat hyvässä yhteydessä tietää. Termistö muuttuu ja kehittyy koko ajan, mutta nostan tässä esille nyt tutkimuksen teon aikana käydyssä keskustelussa olleita keskeisiä termejä. Kuvaan Pieni sanakirja (kuva 3) olen koonnut aiheeseen liittyvää sanastoa hieman laajemmin. Kuvan 3 termit nousivat esiin tutkimusmateriaalista.

3.7.1 Woke-kulttuuri

Woke on afroamerikkalaista kansankieltä oleva termi ja sen juuret ovat jo 1940-luvun Yhdysvalloissa. Se on peräisin sanasta *awake*, mikä suomeksi tarkoittaa ’olla hereillä’ ja sillä viitataan rotuun ja sosiaaliseen epäoikeudenmukaisuuksiin liittyvään tiedostamiseen. Sen käyttö yleistyi uudestaan 2010-luvulla ja Black Lives Matter -liikkeen (kuva 3) kautta se saavutti laajemman tietoisuuden. Pohjimmiltaan woke-kulttuuri pyrkii tasa-arvoon. (”Näkökulma: Woke-kulttuurissa”, 2021)

Auvinen (2021, ss. 106–107) tuo esille woke-identiteetin ongelmallisuuden silloin, kun se kääntyy itseään vastaan ja muuttuu toiminnasta aatepuhtautta vahtivaksi inkvisitioksi: tärkeää ei ole enää se, mitä teet vaan millaisia termejä käytät. Woke-identiteetin omaavat vahtivat sitä, millaisia sanoja muut ”wokat” käyttävät – jolloin kieli muuttuu hallinnan välineeksi ja sen käyttöä taitamaton häpäistään sosiaalisessa mediassa.

3.7.2 Virtue signaling/hyvesignalointi

Virtue signaling/hyvesignalointia voidaan pitää passiivisena tapana ilmaista omaa tiedostuneisuuttaan ja ”paremmuuttaan”, mutta usein vain somekeskustelun tasolla. Virtue signaling ei välttämättä johda asioiden muuttamiseen paremmaksi, vaan saattaa jäädä egon pönkitykseksi. (”Näkökulma: Woke-kulttuurissa”, 2021.) Oxford Learner’s Dictionaries (Oxford University Press, n.d.) määrittelee sanan *virtue signaling* vapaasti käännettynä näin: teko, jolla ilmaistaan julkisesti sosiaaliset tai poliittiset mielipiteet niin, että muut ihmiset ajattelevat sinun olevan hyvä ihminen.

3.7.3 Maalittaminen

Maalittamisesta voidaan puhua canceloimisen yhtenä äärimmäisempänä toteutustapana. Sillä tarkoitetaan päämäärähakuista, yleensä internetissä ja sosiaalisessa mediassa tapahtuvaa tarkoituksenmukaista henkilöön kohdistuvaa mustamaalaamista, jossa joukkovoimalla pyritään vaikuttamaan kohteen toimintaan (Ali-Hokka & Hyytinen, 2019). Lakimiesliitto teki vuonna 2019 aloitteen maalittamisen kriminalisoimiseksi (Lakimiesliitto, 2019), sillä virkamiehiin kohdistuva maalittaminen on lisääntynyt viime vuosina ja sillä pyritään vaikuttamaan koko demokraattisen yhteiskunnan ja oikeusjärjestelmän ytimeen.

Sisäministeriö (Sisäministeriö, n.d.) kuvailee maalittamista:

Maalittaminen voi ilmetä esimerkiksi suorana tai epäsuorana uhkailuna, tai yksityiselämän tietojen esiin kaivamisena ja niiden vääristelemisenä. Vaikka maalittaminen kohdistuukin usein yksittäiseen ihmiseen, pyritään sillä vaikuttamaan koko organisaation toimintaan tai päätöksentekoon.

Maalittaminen on nähty siis vakavana yhteiskunnallisena uhkana. Se ei ole enää rakentavaa kritiikkiä vaan systemaattista häirintää, joka vaikuttaa viranomaisten ja poliitikkojen toimintaan.

Kuva 3. Pieni sanakirja

PIENI SANAKIRJA

- **BIPOC** = lyhenne sanoista Black, Indigenous ja People of Colour – antirasistinen termi, joka viittaa ihmistryhmiin, joita ei mielletä valkoisiksi (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/BIPOC>)
- **BLACK LIVES MATTER -LIIKE** = Yhdysvalloissa syntynyt mustiin ihmisiin kohdistuvaa syrjintää, etenkin poliisiväkivaltaa, vastustava liike (www.blacklivesmatter.com)
- **KULTTUURINEN OMIMINEN** = epäeettinen toiminta, jossa etuoikeutetun ryhmän jäsen ottaa käyttöönsä toiselle identiteettiryhmälle kuuluvia piirteitä tai kulttuurituotteita (https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:kulttuurinen_omiminen)
- **MARGINALISOITUMINEN** = kokemus jäämisestä valtavirran ulkopuolelle, esimerkiksi etniset- ja seksuaalivähemmistöt, köyhyys. (<https://taskuhanke.files.wordpress.com/2015/12/culturefollanasto.pdf>)
- **#METOO-KAMPANJA** = 2017 sosiaalisessa mediassa alkanut seksuaalista häirintää ja hyväksikäyttöä sekä raiskauskulttuuria vastustava liike. (https://en.wikipedia.org/wiki/MeToo_movement)
- **NORMATIIVISUUS** (esim. hetero, cis, valko) = Yhteiskunnassa vallitsevat normit ja oletukset ihmisistä (<https://thl.fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>)
- **SLURRI** = rasistinen, halventava sana (<https://www.suomisanakirja.fi/slurri>)
- **TRIGGER WARNING/DISCLAIMER** = sisältövaroitusta mahdollisesti järkyttävästä sisällöstä (<https://fi.wiktionary.org/wiki/sis%C3%A4lt%C3%B6varoitus>)

4 Tutkimuksen menetelmät ja aineiston analyysi

Tässä luvussa perehdytään tutkimuksen tehtävään, tutkimuskysymyksiin sekä sen aineistoon.

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Cancel-kulttuuri on havaintojeni mukaan erittäin vahvasti latautunut aihe. Se ei ole arvovapaa eikä edes helposti ymmärrettävissä tai selitettävissä oleva ilmiö. Siksi se on erittäin kiinnostava tutkimuksen kohde. Tämän tutkimuksen tehtävänä on tutkia cancel-kulttuurin ilmenemistä rajatussa tutkimusaineistossa taiteen etiikan, sananvapauden, sensuurin sekä boikotin viitekehyksiin peilaten. Tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena ja aineistoa on tarkasteltu kategorisoinnin ja teemoittelun avulla, etsimällä siitä esiin nousevia kiinnostavia ja yhteneviä teemoja. Tavoitteena oli käydä vuoropuhelua aineiston ja teorian välillä, käyttäen abduktiivista eli teoriasidonnaista aineiston analyysia. Tuon vuoropuhelun seurauksena tutkimuksen teoriapohjiin on lisätty sosiaalinen oikeudenmukaisuus.

Tutkimuksen ensisijaisena kysymyksenä on: miten cancel-kulttuuri ilmenee Musa vai bisnes -podcastin asiantuntijakeskusteluissa?

4.2 Tutkimusmenetelmät

Tämä on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jossa tutkimusmateriaalina on käytetty valikoituja podcast-jaksoja. Laadullinen tutkimus on empiiristä tutkimusta, jossa usein voi olla kohteena jokin yhteiskunnallinen ja ajankohtainen teema. Laadullista tutkimusta määrittävät useat erilaiset piirteet, joista yksi on itsestään selvänä pidettyjen asioiden kyseenalaistaminen ja subjektiivisen kokemuksen arvostaminen. Kvalitatiivisen tutkimuksen aineistona voivat olla esimerkiksi haastattelut, tekstit tai keskustelut, kuten tämän tutkimuksen kohdalla on. (Juhila, n.d.)

4.3 Aineiston hankinta

Juuti & Puusan (2020, Laadullisen aineiston analysointi -luku, ensimmäinen kappale) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkija toimii keskeisenä osana aineiston valintaa, rajaamista ja analyysia. Laadullista tutkimusta tehdessä on tutkijan jo aineiston hankintavaiheessa tärkeää tiedostaa, että tutkimuksessa tarkasteltavat käsitteet saattavat ohjata havaintoja. Myös pohjatieto ja ymmärrys aiheesta saattavat vaikuttaa aineiston keräämiseen ja havainnointiin. Laadullisen tutkimuksen tekijän onkin pyrittävä olemaan nöyrä suhteessa aineistoonsa ja tutkimuksen kohteeseen, koska tutkimuksen päämäärä vaikuttaa yhdessä tutkijan tulkinnan ja ymmärryksen kanssa siihen, miten hän aineistoaan tulkitsee. (Juuti & Puusa, 2020, Laadullisen tutkimuksen aineiston hankintamenetelmiä -luku, kappale 1)

Tutkimusaineistoni koostuu Maria Veitolan Musa vai bisnes -podcasteissa maaliskuu- ja toukokuussa 2021 pääasiassa musiikkialan ammattilaisten kesken käytyistä asiantuntijakeskusteluista. Tutkimusmateriaali on valittu ennakkokuuntelun perusteella sen vuoksi, että se sisältää tutkijan näkökulmasta kiinnostavaa ja rikasta keskustelua taiteen etiikkaan, sensuuriin ja cancel-kulttuuri ilmiöön liittyvistä teemoista.

Aineiston rajaus koskee keväällä 2021 julkaistua, cancel-kulttuurin teemaan sopivaa, kolmea Musa vai bisnes -podcast- jaksoa. Päädyin tähän aineistoon melko sattumanvaraisesti, kun

Radio Helsinkiä kuunnellessani kiinnitin huomioni erittäin kiinnostavaan keskusteluun, jota käytiin Maria Veitolan johdolla Musa vai bisnes -ohjelmassa. Kuulemassani keskustelussa pohdittiin taiteen etiikkaa ja keskusteltiin muun muassa rap-lyriikoiden ja -kulttuurin ongelmista sekä esimerkiksi siitä, pitäisikö tietyt sanat kieltää eli sensuroida (rap-lyriikoista) kokonaan. Keskustelussa puhuttiin myös valtarakenteista ja siitä, kenellä on oikeus ketään toista loukkaamatta käyttää tiettyjä sanoja tai kuvailla taiteen keinoin kokemuksista, joita ei itsellä henkilökohtaisesti ole. Materiaalin valinta oli ennakkokuuntelun perusteella helppoa.

Otin keväällä 2021 sähköpostilla Maria Veitolaan yhteyttä tutkimuksen tiimoilta.

Tutkimuksen materiaaliin ei liity tekijänoikeudellisia tai materiaalin henkilötietosuojan liittyviä tutkimuseettisiä haasteita, sillä ne ovat julkista tietoa ja kaikkien vapaasti kuunneltavissa esimerkiksi Radio Helsingin verkkosivuilla ja Spotify-palvelussa. Pidin kuitenkin harkinnan jälkeen hyvänä käytäntönä ilmoittaa Veitolalle tulevasta tutkimuksesta. Veitola vastasi viestiini, että saan käyttää podcasteja tutkimusmateriaalina ja oli hyvillään siitä, että niistä voi olla tällaistaakin hyötyä.

4.4 Musa vai bisnes -podcast

Tutkimuksen aineistona on vuonna 2020 perustettu Musa vai bisnes -podcast, joka on alun perin Radio Helsingissä julkaistu, Maria Veitolan toimittama viikoittainen keskusteluohjelma. Ohjelmassa keskustellaan ajankohtaisista ilmiöistä pääasiassa musiikkialan kiinnostavimpien vaikuttajien kanssa. Teemoina voivat olla musiikkialaa puhuttavien ajankohtaisten teemojen ohella esimerkiksi se, kenellä on valtaa, kuka menestyy ja miksi. (Radio Helsinki, 2022)

Tutkimukseen teeman perusteella valikoidut kolme podcast-jaksoa:

1. Kyseenalaista? – Taiteen vapaus, vastuu ja moraali (julkaistu 1.3.2021)
2. Taiteen vapaus, vastuu ja moraali, osa 2.: Onko suomirap myrkyllistä ja syrjivää? (julkaistu 8.3.2021)
3. Maalittaminen (julkaistu 31.5.2021)

Esittelen seuraavissa kappaleissa tiivistetysti, mistä kyseisessä podcast-jaksossa keskusteltiin ja miksi valitsin sen tutkimukseeni.

4.4.1 Kyseenalaista? – Taiteen vapaus, vastuu ja moraalit

Ensiesityksensä 1.3.2021 Radio Helsingissä saaneessa jaksossa keskustelijoina olivat Maria Veitolan johdolla Sibelius-Akatemian professori ja metallimusiikin tutkija Toni-Matti Karjalainen, Fullsteam Agencyn promoottori Aino-Maria Paasivirta ja rap-artisti Paleface eli Karri Miettinen. Jakson teeman mukaan keskustelun punaisena lankana olivat taiteen vastuun, moraalien ja vapauden kysymykset. Ohjelmassa käytiin keskustelua muun muassa misogyniasta, rasismista ja väkivallasta erityisesti metalli- ja rap-musiikin genren näkökulmasta.

Valitsin tämän jakson osaksi tutkimusmateriaaliani, sillä nimenomaan se herätti mielenkiintoni Musa vai bisnes -podcastia kohtaan. Keskustelusta sai heti ensikuulemalla sen käsityksen, että se voisi toimia erittäin hyvin tutkimusmateriaalina käsitellessäni cancel-kulttuuria. Jaksossa puitiin esimerkiksi laulaja Marilyn Mansoniin kohdistuneita seksuaalirikos- ja ahdistelusyytteitä ja sitä kautta taiteilijan ja taiteen välisiä eroja sekä taiteilijan vastuuta.

Kuva 4. Musa vai bisnes (Radio Helsinki, 2021a)

4.4.2 Taiteen vapaus, vastuu ja moraalit, osa 2.: Onko suomirap myrkyllistä ja syrjivää?

Vieraina ja keskustelijoina tässä jaksossa olivat toimittaja ja vapaa kirjoittaja Koko Hubara, tutkija Inka Rantakallio sekä rap-artistit Deogracias ”Gracias” Masomi ja Mikko ”Pyhimys” Kuoppala. Jakso sai ensiesityksensä 8.3.2021, jolloin Veitolan johdolla jatkettiin 1.3.2021 jaksossa aloitettua keskustelua taiteen vapaudesta ja vastuusta. Tässä jaksossa keskusteluun osallistui myös mediatutkimuksen tohtori, dosentti Katariina Kyrölä, vaikka häntä ei ole mainittukaan varsinaisten vieraiden joukossa.

Vierailijat keskustelivat suomirappiireissä esiintyvistä rasismista ja syrjinnästä. Taustalla tähän oli maaliskuun 2021 alussa rap-artisti Yeboyahin Instagramissa aloittama keskustelu rap-genren ongelmista. Yeboyah ”callouttasi” rap-artisti Pyhimyksen hänen tuotannostaan löytyvistä rasisista slurreista (kuva 3). Ohjelmassa vieraana ollut Pyhimys kertoi oman näkökulmansa siitä, miten kyseiset kappaleet olivat syntyneet. Keskustelua käytiin muun muassa sensuurista ja siitä, kenellä on oikeus käyttää slurreja sanoituksissaan. Tämän jakson valinta oli ilmeistä, sillä se sisälsi erittäin kiinnostavaa ja laaja-alaista keskustelua liittyen tämän tutkimuksen taustateorioihin ja itse aiheeseen.

Kuva 5. Musa vai bisnes (Radio Helsinki, 2021b)

4.4.3 Maalittaminen

Tässä jaksossa keskustelua käytiin erityisesti maalittamisesta. Vieraina ohjelmassa olivat diversiteettikonsultti ja ihmisoikeusaktivisti Fatima Verwijnen, tanssija Tia-Maria ”Tinze” Sokka, rap-artisti ja kirjailija Linda-Maria ”Mercedes” Roine sekä Keskusrikospoliisin rikoskomisario ja turvallisuuskonsultti Antti Hyyryläinen.

Ohjelmassa keskusteltiin maalittamisesta, cancel-kulttuurista ja somekiusaamisesta. Keskustelijat kertoivat omakohtaisia kokemuksiaan ja yrittivät löytää ratkaisuja ja syitä näihin ilmiöihin. Keskustelu oli tutkimuksen kannalta kiinnostavaa erityisesti, koska siinä pohdittiin sekä cancel- ja call out -kulttuurien tarpeellisuutta että toksisuutta. Aihe ei selvästikään vaikuttanut tutkijan näkökulmasta mustavalkoiselta.

Kuva 6. Musa vai bisnes (Radio Helsinki, 2021c)

4.5 Aineiston analyysi

Aiheena cancel-kulttuuri on kiinnostanut ja vetänyt minua puoleensa siitä saakka, kun kuulin siitä ja sen vaikutuksista ensimmäisen kerran. Olen useamman vuoden ajan lukenut aiheeseen liittyviä artikkeleita ja seurannut siitä käytäviä keskusteluja. Minulla oli siis olemassa jonkinlainen ajatus, mitä kaikkea cancel-kulttuuriin liittyy ja mitä termistöä sen ympärillä käytetään.

Aineistoni analyysia varten muodostin teoreettisen viitekehyksen taiteen etiikan, sananvapauden, sensuurin ja boikotin tietopohjista. Aihe on sen verran uusi, ettei siitä ole olemassa vielä sille varta vasten omistettua tietokirjallisuutta. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsitteen liittyminen cancel-kulttuuriin tuli aineiston analyysivaiheessa sen verran kirkkaaksi, että se lisättiin teoreettiseen viitekehykseen myös.

Arvovapaata laadullista tutkimusta on käytännössä mahdotonta tavoitella. Aineiston analysoinnin prosessi käynnistyy jo aineiston valinnan vaiheessa ja tutkijan on tärkeää tunnistaa omien ennakkotietojensa ja uskomustensa vaikutus tutkimukseen. Aineiston valinnan jälkeen alkaa teorian ja tutkimusmateriaalin välinen vuoropuhelu, jossa keskeistä on aineiston läpikäyminen lukuisia kertoa. (Juuti & Puusa, 2020, Laadullisen aineiston analysointi -luku, ensimmäinen kappale) Tutkijana pyrin tunnistamaan pohjatietämykseni ja arvojeni vaikutuksen sekä aihevalintaani että analyysiin, tavoitteeni on pohdintaosiossa avata sitä mahdollisimman tarkasti.

Tutkimusaineistoa on tarkasteltu sekä peilattu tutkimuksen taustateorioihin ja analysoitu sen jälkeen abduktiivisesti eli teoriasidonnaisesti. Teemoittelu on aineiston analyysitapa, jossa rajatusta aineistosta etsitään teemoittelun avulla yhdistäviä ja/tai eroavia tekijöitä. Teemoittelu voin olla joko aineisto- tai teorialähtöinen. Aineistolähtöisessä analyysissä teemat nousevat aineistosta, kun taas teorialähtöisessä analyysissä ne muodostuvat jonkin teorian tai viitekehyksen mukaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006). Tässä tutkimuksessa teoria ja aineisto käyvät vuoropuhelua.

4.6 Aineiston käsittely

Tutkimuksen aineisto on analysoitu ensin poimimalla siitä esiin aiheeseen liittyviä kohtia, jakamalla se niiden pohjalta teemoihin ja kategorioihin.

Kuuntelin tutkimukseen valikoidut podcast-jaksot lävitse ajatuksella kerran, ennen kuin litteroin ne. Litteroituna materiaalia oli yhdeksänkymmentä tekstiliuskaa. Litteroidun materiaalin kävin lävitse ensin merkkamalla sieltä korostustussilla selvästi aiheeseen sopivat ja kiinnostavat kohdat. Tein samalla oheen muistiinpanoja niistä alustavista ajatuksista, mitä teksti minussa herätti. Poimin toistuvia ja kiinnostavia teemoja, jotka keskustelivat tutkimuksen tieteellisen viitekehyksen sekä tutkimuskysymyksen kanssa.

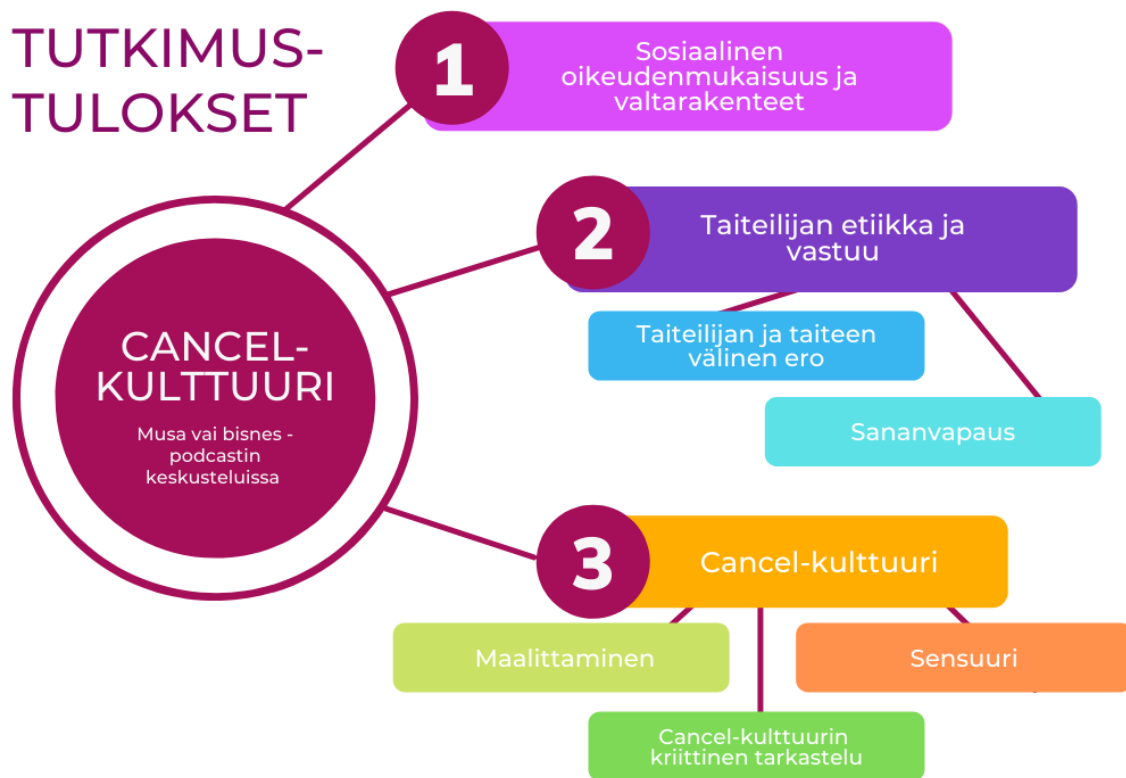
Seuraavassa vaiheessa muodostin aineiston keskustelujen aiheista kategorioita. Tutkimuksen tulokset on esitelty näiden pääteemojen kautta:

1. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja valtarakenteet
2. Taiteilijan etiikka ja vastuu
3. Cancel-kulttuuri

Tuloksissa esitellään yllä mainittuihin pääteemoihin liittyvinä myös:

- Taiteen ja taiteilijan välinen ero sekä sananvapaus (kohdassa Taiteilijan etiikka ja vastuu)
- Maalittaminen, sensuuri ja cancel-kulttuurin kriittinen tarkastelu (kohdassa Cancel-kulttuuri)

Kuva 7. Tutkimustulokset

5 Tulokset

Tutkijana alustava oletukseni oli, että tutkimusaineisto tarjoaisi materiaalia, joka liittyy tutkimuskysymykseen: Miten cancel-kulttuuri ilmenee Maria Veitolan Musa vai bisnes - podcastin asiantuntijakeskusteluissa? Aineistoanalyysin myötä kävi ilmi, että materiaalista oli löydettävissä paljon erilaisia cancel-kulttuuriin liittyviä yhtymäkohtia, taustoja ja merkityksiä, jotka liittyivät tutkimuksen teoriapohjaan. Selvää kuitenkin oli, että ilman cancel-kulttuurin pohjatuntemusta, olisi aineiston analyysi pelkän teoreettisen viitekehyksen pohjalta jäänyt vaillinaiseksi.

Aineisto toi itsessään uusia, syvempiä ja laajempia näkökulmia cancel-kulttuuri ilmiöön. Cancel-kulttuurin taustalla vaikuttava sosiaalisen oikeudenmukaisuuden liike sekä yhteiskunnan valtarakenteet olivat esimerkiksi näitä merkittäviä aspekteja, joita taustateorioissa ei ollut huomioitu. Ne nousivat kuitenkin aineiston keskusteluissa esille niin

voimakkaasti, että ne on nostettu esille keskeisinä tutkimustuloksissa ja lisätty aineiston analyysivaiheessa tutkimuksen taustateorioihin.

Tuloksissa aineistona olleet kolme podcast-jaksoa on nimetty lyhenteillä jakso 1 (1.3.2021 julkaistu Kyseenalaista? – Taiteen vapaus, vastuu ja moraalit), jakso 2 (8.3.2021 julkaistu Taiteen vapaus, vastuu ja moraalit, osa 2.: Onko suomirap myrkyllistä ja syrjivää?) ja jakso 3 (31.5.2021 julkaistu Maallittaminen).

Tuloksiin nostetut lainaukset keskusteluista on pyritty tuomaan tähän mahdollisimman alkuperäisessä muodossaan. Olen kuitenkin ottanut vapauden esimerkiksi poistaa sitaateista puhekielessä käytettyä sanojen toistoa (kuten: että, että). Sisältöä en ole kuitenkaan muokannut muutoin, kuin esitetyn sitaatin rajauksella mielestäni oleellisimpaan osaan sitä. On myös mahdollista, että olen saattanut kuulla jonkin sanan väärin litterointia tehdessä, vaikka kuuntelin epäselvät tai päällekkäin puhutut kohdat useampaan kertaan läpi.

5.1 Sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja valtarakenteet

Puhuttaessa cancel-kulttuurin taustoista ja syistä canceloitiin, tutkimusmateriaalin podcast-keskusteluissa ja tutkimusta varten luetuissa artikkeleissa nousivat esiin rasismi ja siihen läheisesti liittyvä kulttuurinen omiminen, seksuaalivähemmistöihin kohdistuva syrjintä (homofobia, transfobia), misogynia (naisviha) ja seksuaalirikokset (kuva 2). Taustalla ilmiössä voidaan nähdä vaikuttamassa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, antirasismien ja feminismin liikkeiden, jotka ovat tuoneet näkyväksi yhteiskunnan valtarakenteita ja niihin liittyvää marginalisoitujen ihmisryhmien sortoa sekä esimerkiksi valko-, hetero-, ja cis-normatiivisuuden (kuva 3) olemassaoloa.

Jaksossa kaksi puhelinyhteyden kautta keskustelua kommentoinut mediatutkimuksen tohtori, dosentti Kata Kyrölä tiivistää cancel- ja callout-kulttuurien taustalla vaikuttavat ilmiöt pohjautuvaksi ennen kaikkea valtarakenteisiin ja siihen, että etuoikeutetut ihmiset eivät yleensä itse näe sarron rakenteita:

Etuoikeuksien rakenteeseenhan kuuluu se, että etuoikeutetut itse eivät yleensä näe sitä sarron rakennetta, joka heille niitä etuoikeuksia tuo, että useimmat

etuoikeutetut kokee, että on vaan ansainnut sen menestyksensä. Enkä tarkoita, etteikö olisikin ansainnut, mutta syrjinnän rakenteet vaan toimii niin, että marginalisoituneille ryhmille on paljon vaikeampaa saada äänensä kuuluviin.

Kyrölä näkee ilmiön taustalla sen, että marginalisoidut ryhmät, kuten mustat ihmiset, POCit (People of Colour, kuva 3) tai transihmiset saavat vihdoin äänensä kuuluviin julkisuudessa ja heitä kuunnellaan aiempaa paremmin. Tähän voi helposti liittyä Kyrölän mukaan väärinymmärrys, että valta-asetelmien ympärikäntämisellä tavoitellaan marginalisoitujen ryhmien valtaa, vaikka Kyrölän sanojen mukaan: ”tässä on vaan käynnissä murros kohti tasaveroisempaa yhteiskuntaa”. Kyrölän mainitseman väärinymmärryksen tulkitseen itse olevan sitä kritiikkiä, jota vähemmistöjen ja naisten oikeuksien ajaminen saattaa synnyttää ja osittain myös cancel-kulttuuriin kohdistunutta kritiikkiä.

Inka Rantakallio (jakso 2) osallistuu keskusteluun artistin sananvapaudesta tuomalla esiin näkökulman taiteilijoiden eriarvoisuudesta yhteiskunnan valtarakenteissa. Rantakallion kommentti koskettaa niin sosiaalista oikeudenmukaisuutta, valtarakenteita, sananvapautta kuin sensuuriakin. Keskustelussa on hänen mukaansa kärjistynyt näkemys siitä, että valkoisella miesartistilla pitäisi olla vapaus sanoa mitä vain, mutta sen sijaan marginalisoidut artistit nähdään aina vain ryhmänsä edustajina:

Esimerkiksi Sonya Lindfors on puhunut, että kun puhutaan taiteen vapaudesta, että just esimerkiksi mustilla taiteilijoilla ei ole koskaan ollut vapautta olla vaan taiteilijoita ja tehdä vaan taidetta, vaan heidät aina nähdään sen heidän mustuutensa kautta, niin nyt sitten kun me aletaan tarkastelemaan tavallaan myös valkoisia miesartisteja valkoisina miesartisteina, niin sitten me saatetaankin mennä enemmän siihen, että eikö nyt saakaan käyttää mitä tahansa termejä eikä saakaan sanoa mitä vaan, että silloin me ei tavallaan enää ollakaan valmiita jotenkin tarkastelee sitä hänen positioitaan niinku artistina tässä yhteiskunnassa.

Koko Hubara (jakso 2) tuo esille yhteiskunnan normatiivisuuksien käsittelyn tärkeyden ja sen, että näemme sen, mikä on meille näkymätöntä. Tasa-arvoa ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta on vaikeaa, ellei mahdotonta edistää, jollei keskustella

valtarakenteista ja normatiivisuuksista, joka vaikuttavat niin taiteilijoiden kuin meidän kaikkien elämään.

Ajatusmaailmaamme vaikuttavat esimerkiksi valko-, hetero-, ja cis-normatiivisuudet. Cis-sukupuolinen tarkoittaa ihmistä, jonka syntymässä määritelty sukupuoli vastaa hänen omaa kokemustaan sukupuolestaan.

Hubara näkee hiphop- ja rap-kulttuurien merkityksen tärkeänä ja kiinnostavana linssinä tarkastella yhteiskunnan rakenteita ja normeja:

Räppi on sen takia niin kiinnostava tai hiphop kulttuurina on niin kiinnostava niinku linssi tarkastella sitä koko yhteiskunnassa vallitsevaa niinku valkosta normia ja miehuuden normia ja sitä jotenkin sellaista niinku niitä seksistisiä ja homofobisia ja kaikenlaisia rasistisia rakenteita, koska se on kulttuurina lähtenyt, siis oli, jos ei edes puhuta siitä, että se on lähtenyt niinku mustuudesta tai ruskeudesta, niin se on lähtenyt niinku nimenomaan siitä niitten näiden kaikkien normien niinku haastamisesta.

Deogracias Masomi (jakso 2) on kokenut, että keskustelu suomirapin ongelmista, kuten rasismista on jäänyt paljolti mustien ja ruskeiden artistien vastuulle. Hän on huomannut, että ihmisillä on paljon pelkoa puhua yhdenvertaisuuden puolesta – kiinnostavaa ja ristiriitaista kyllä, pelko johtuu hänen mukaansa väärinsanomisen huolesta ja rasistiksi leimautumisen pelosta. Hän nostaa esille, että usein asiat asioita peilataan vain oman kokemuksen kautta eikä osata ajatella, että vähemmistön edustaja voi kokea asiat hyvinkin eri tavalla. Hänen mielestään on tärkeää tiedostaa ne valtarakenteet, jotka vaikuttavat yksilöön. Kuuluuko itse vähemmistöön vai enemmistöön?

5.2 Taiteilijan etiikka ja vastuu

Tutkimuksen aineistossa käytiin useampaan otteeseen keskustelua siitä saako/voiko epäeettisesti tai jopa rikollisesti toimineen taiteilijan taiteesta nauttia. Entä mikä vastuu taiteilijalla on taiteestaan ja siitä tehdyistä tulkinnoista?

Keskusteluista (erityisesti jakso 1) käy ilmi, että yhteiskunnan ongelmat heijastuvat väistämättä taiteeseen – taide ei ole ympäristöstään erillinen asia. Usein kuitenkin pohditaan sitä, vaikuttaako taide haitallisesti esimerkiksi lapsiin ja nuoriin. Pitäisikö siitä olla huolissaan ja turvautua sensuuriin tai sisältövaroituksiin vai peilaako taide vain jo olemassa olevia ilmiöitä. Lopulta jää kuluttajan tehtäväksi tehdä omat eettiset valintansa sen perusteella, mikä hänen tietämyksensä on esimerkiksi kuluttamansa taiteen tekijän taustoista tai vanhemman harkintakyvystä suhteessa siihen, minkälaisia vaikutteita haluaa lapsensa saavan. Esimerkkinä vaikkapa väkivallasta kertovat rap-lyriikat ja niiden mahdollinen vaikutus ihmisten toimintaan.

Aino-Maria Paasivirta (jakso 1) painottaa medianlukutaitoa ja ihmisen omaa harkintakykyä:

Tarvii sit vaan korostaa niinku entisestään sitä ihmisten niin kuin tavallaan koulutusta ja medialukutaitoa ja sitä, että se, että sä kuulet mitä jossain muualla maailmassa tapahtuu, niin se ei tarkoita, että sun tarvitsee itse niinku nyt hankkia ase ja niinku alkaa osoittelemaan jengiä sillä.

Toni-Matti Karjalainen (jakso 1) tuo esiin myös taiteen kuluttamisen henkilökohtaisen ja maanläheisemmän puolen – suurin osa musiikin kuuntelijoista kuuntelee sitä ihan vain mielihyvää saadakseen, ilman sen syvempää sosiaalista tai kulttuurista aspektia:

Väittäisin jopa, että edelleen valtaosa musiikin kuluttajista ja kuuntelijoista kuitenkin tekee sitä niin kuin saadakseen omaa mielihyvää niin kuin hedonistisesti tai eskapismia harrastaakseen tai mitä vaan.

Keskusteluissa ollaan aika yksiselitteisesti sitä mieltä, että taiteilijan eettiseksi velvollisuudeksi ja vastuuksi katsotaan tässä ajassa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuusperiaatteiden tiedostaminen. Aiemmin tätä keskustelua ei ole niin paljon julkisuudessa käyty ja menneinä aikoina tehtyyn taiteeseen on mahtunut mukaan paljon elementtejä, jotka tuntuvat nykypäivän eettisen linssin läpi tarkasteltuina vähintäänkin mauttomilta, valitettavasti jopa ihmisarvoa loukkaavilta. Taiteen kuluttajan tehtävänä on vastaavasti kehittää omaa medianlukutaitoaan.

5.2.1 Taiteilijan ja taiteen välinen ero

Podcastin keskusteluissa sivutaan useamman kerran sitä, mikä on taiteilijan henkilökohtaisen persoonan ja hänen tekemänsä taiteen välinen ero. Kirjoittaako artisti kappaleidensa sanoitukset tosielämän pohjalta vai ovatko ne fiktiota? Mikä on kuuntelijan vastuu ja mikä artistin, silloin kun aletaan ruotia sitä, millaisia vaikutuksia sanoituksissa käytetyillä sanoilla on?

Rap-artisti Pyhimyksen (jakso 2) sanoitukset, jotka oli kirjoitettu fiktiivisen hahmon kautta, tulkittiin rasisiksi niiden sisältämän slurrin (n-sana) takia. Pyhimyksen intentio oli kertoa rasisen henkilön näkökulmasta tarinaa. Kyseiset kappaleet poistettiin musiikkipalvelu Spotifysta juuri n-sanan käytön takia. Sana on minustakin sen verran epäkorrekti ja loukkaava, etten halua kirjoittaa sitä tähän opinnäytetyöhön kuin lyhennettynä versiona.

Maria Veitola pohtii Pyhimyksen sanoitusten tulkintahaastetta jaksossa kaksi: ”Musiikin kirjoittamisessahan on niin enemmän se problematiikka, että vaikka tai kun kirjoittaa roolihahmona, niin miten kuulija sen ymmärtää?”

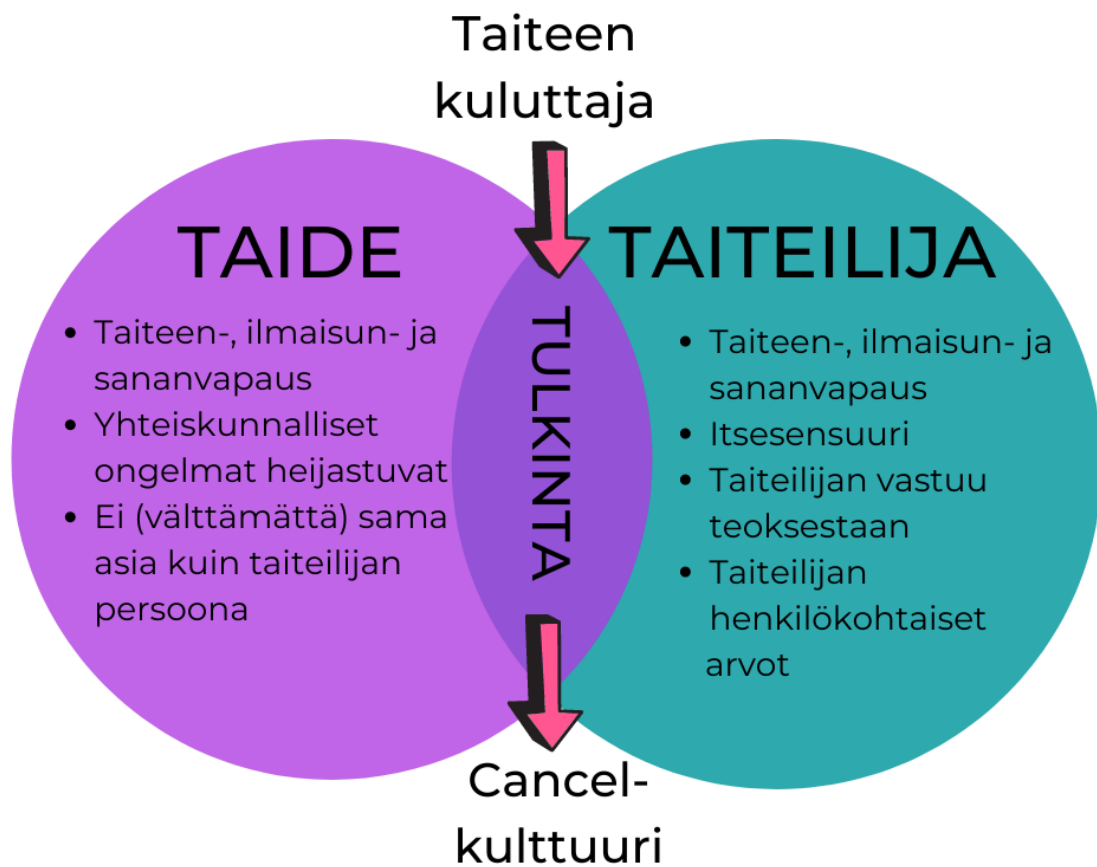
Rap-artisti Pyhimys (jakso 2) kuvaa omaa taiteellista prosessiaan ja rasisista kieltä käyttävän sanoituksen taustaa näin:

Niissä on vähän vielä ehkä etäännytetymmpi kertojahahmo, mikä ei mun mielestä ole mikään sellainen asia minkä taakse voisi mennä, mutta eri tavalla, tietyllä tavalla mä ajattelen, että mä otan sen vastuun silloin niin kuin sen hahmon kirjoittajana. Ja totta kai siitä voidaan sitten puhua enemmän, että mikä niin kuin musiikissa on fiktiota ja milloin se on niinku sen esittäjän omia ajatuksia. Mä kelaan, että taiteen vapauteen kuuluu se, että voi tulkita erilaisia rooleja.

Keskusteluissa on oikeastaan kaksi puolta; toinen koskee taiteilijaa, joka tulkitsee tai tuo esille taiteensa kautta esimerkiksi rasisia tapahtumia, käyttäen rasisista kieltä (Pyhimys). Toinen puoli koskee taiteilijaa, joka on selvästi toiminut eettisesti väärin tai epäilyttävästi tai jopa tuomittu rikoksesta (Marilyn Manson). Kolmas näkökanta on yleisön tulkinta tapahtumista ja/tai taiteesta – sekä sen mahdollinen vaikutus.

Kysymys taiteilijan ja taiteen välisistä eroista, sai minut muotoilemaan kuvan Taide ja taiteilija (kuva 7), jossa kuvaan cancel-kulttuurin, taiteilijan persoonan ja taiteen sekä taiteen kuluttajan tulkinnan suhteita. Toki, kun kyse on selkeistä rikoksista, lopullisen ”tulkinnan” tekee oikeuslaitos. Skaala shokeeraavasta taiteesta todellisiin rikoksiin on hyvin laaja ja muotoilemani kuvio karkea ja yleistävä esitys tulkinnasta. En missään nimessä halua esittää, että rikokset olisivat vain tulkinnanvaraisia tai vähätellä niiden uhreja.

Kuva 8. Taide ja taiteilija

Ohjelmassa (jakso 1) pohdittiin taiteilijan ja hänen tekemänsä taiteen välistä suhdetta Marilyn Mansonin kautta. Hän on ollut tunnettu provosoivasta ja shokeeraavasta tyylistään 90-luvulta asti. Alkuvuodesta 2021 Mansonin entinen tyttöystävä Evan Rachel Wood toi sosiaalisessa mediassa esiin syytökset entistä poikaystäväänsä kohtaan vuosia kestäneestä hyväksikäytöstä ja manipulaatiosta. Wood sai pian tukea muilta naisilta, jotka olivat kokeneet samaa Mansonin taholta. ("He "Horifically Abused"", 2021)

Jaksossa yksi Maria Veitola tuo esiin Mansoniin kohdistuneet syytökset hyväksikäytöstä, seksuaalisesta häirinnästä, alistamisesta ja kertoo levy-yhtiön antaneen hänelle potkut. Veitola nostaa kysymyksen siitä, miten Mansonin käytös tuli ilmi vasta nyt, vaikka ulostulojen perusteella vaikuttikin siltä, että se on ollut lähipiirin tiedossa jo vuosia.

Aino-Maria Paasivirta kommentoi:

Kaikki muutkin siihen aikaan on ajatellut, että se on niinku hänen provokaatiota ja sen niinku taiteen kautta ja niinku hänen lyriikoiden ja musiikin kautta esiin tuotua niinku provokaatiota ja shokeerausta. Eikä niinkään sitä, että hän olisi henkilökohtaisesti niin kuin järkyttävä, järkyttäviin tekoihin kykenevä ihminen, joka niitä myös tekee.

Veitola kommentoi:

Hän on tehnyt taidetta ja hänen niin kuin hahmo on tehnyt taidetta niin kuin todella karmeista aiheista ja hänen hahmonsa perustuu kauheuteen. Mutta se, että hän myös puhuu, on puhunut ihmisenä haastatteluissa, kertonut olevansa niinku aivan karsee tyyppi ja se on silti mennyt läpi.

Paleface kommentoi Veitolalle:

Mutta tää on just ongelmallinen silloin tota se, että me ei niinku tiedetä mihin se alter ego päättyy ja mistä todellisuus jatkuu ja se on varmaan – hänhän on ollut tämän luomansa hahmon suojissa.

Keskusteluissa on kiinnostavaa se, miten suuri vaikutus taiteella koetaan olevan ja sitä sillä toki onkin. Keskustelijat näkevät artistilla olevan suuren vastuun siitä, miten hänen taidettaan tulkitaan. Myös rikoksista tuomitun taiteilijan taiteesta nauttimisen koetaan olevan vähintäänkin ongelmallista.

5.2.2 Sananvapaus

Sanan- ja ilmaisunvapaus liittyy taiteilijan etiikkaan. Tutkimusmateriaalin keskusteluissa nähdään, että taiteella on merkittävä rooli muuten vaikeasti ilmaistavien asioiden kuvaamisessa ja käsittelyssä. Taiteella pitää olla vapaus, mutta samaan aikaan on tiedostettava se, että taide myös saattaa tukea epätasa-arvoa ylläpitäviä rakenteita. Taiteilijan täytyy tiedostaa vastuunsa ja mahdollisesti uhka tulla canceloiduksi, mikäli hän haluaa käsitellä taiteensa kautta asioita, jotka ovat helposti tulkittavissa rasistiksi tai muuten poliittisesti epäkorrekteiksi.

Pyhimys (jakso 2) kuvailee omaa käsitystään sananvapaudesta:

Mun oma käsitys ei tai mun käsitys sananvapaudesta tai ilmaisunvapaudesta ei ole kyllä ihan niinku juridisestikaan se, että saa sanoa mitä vaan, vaan se, että sulla on niinku se vapaus ilmaista niillä sanoilla, mutta jos siitä on seurauksia totta kai sä oot myös samalla vastuussa niistä.

Kata Kyrölä (jakso 2) tuo esille näkökulman, että kun taiteen nimissä on pitkään sorrettu ja esitetty loukkaavassa valossa ihmisiä, ei näin enää voi toimia joutumatta vastaamaan siitä jollakin tavalla – oli teko sitten tahaton tai tahallinen. Veitola tiedustelee Kyrölältä, onko ilmaisunvapaus tai taiteen vapaus uhattuna? ”Sananvapaushan tässä ei ole todellakaan uhattuna, vaan ainoastaan niin sanottu vapaus loukata.”

Kyrölä näkee, että keskustelussa ensisijaisesti peräänkuulutetaan nimenomaan vastuullisuutta:

Taiteen tarkoitushan on jotenkin niinku avata ihmisille uusia maailmoja ja näkökulmia, mitä ne ei ehkä aikaisemmin tullut ajatelleeksi ja tässä kohtaa niinku marginalisoitujen ryhmien äänet ja niiden voimakkaampi esiintulon on niinku mahdollisuus meille ymmärtää ihmisyyttä monimutkaisemmin ja moninaisemmin, eikä mikään uhka.

Jaksossa 1 Aino-Maria Paasivirta kuvailee taiteen ja sen vapauden yhteiskunnallista ja filosofista merkitystä:

Taide ei ole ollut vaan niinku sillee et nyt mä katon kivaa kuvaa tai nyt mä kuuntelen tätä nättii musiikkii, vaan se on niinku, sillä on ollut valtava vaikutus siihen, miten sä ymmärrät maailman sun ympärillä ja mikä sun maailmankäsitys on ja mitä pidemmälle me ollaan menty siihen niinku, että maailmasta on tullut niinku sekulaarimpi ja me nojataan yhä enemmän tieteeseen, niin sitä enemmän taiteen pariin on niinku sysätty kaikki se semmoinen niinku vähän outo ja maaginen ja jännä ja niinku semmonen tavallaan mitä ei pysty tieteellä selittämään. Ja se on mun mielestä niinku tosi tärkeitä, että sellainen paikka pitää olla ja taiteella pitää olla oikeus käsitellä niitä asioita, koska niitä ei myöskään niinku välttämättä käsitellä ihan kauhean monessa muussa asiassa.

Podcastin vierailijat ovat yhtä mieltä siitä, että keskustelu on paikallaan. Yhteiskunta on muutoksessa ja taiteilijan vastuu toimintansa ja teostensa eettisyydestä on suurempi kuin menneinä vuosina. On löydettävä herkkä tasapaino sananvapauden ja etiikan välillä. Taidetta voi tehdä loukkaamatta minkään ryhmän ihmisarvoa tai -oikeuksia.

5.3 Cancel-kulttuuri

Cancel- ja callout -kulttuurit olivat esillä jokaisessa tutkimuksen kohteena olleessa jaksossa, joko suoraan tai epäsuorasti siihen liittyvien ilmiöiden kautta. Keskustelijat näkivät cancel-kulttuurin selkeät haitat, mutta myös sen hyödyt. Hyötyinä pidettiin epäkohtien esille tuomista sosiaalisen median joukkovoiman kautta ja haittoina sen aiheuttamaa pelkoa joutua canceloiduksi ilman mahdollisuutta pyytää anteeksi tai oppia virheestä.

Aino-Maria Paasivirta (jakso 1) pohtii viime vuosina cancel-kulttuurin myötä herännyttä aktiivisempaa ihmisten toiminnan kriittistä tarkastelua:

Kun joku tekee jotain mikä ei ole hyväksyttävää, niin sitten se pitää niinku cancellata ja musta tuntuu, että se on niinku ymmärretty tosi väärin...

...cancel-kulttuuris niinku noin yleisesti, mun mielestä se on ollut myös tosi hyvä, että niinku kritisoidaan asioita ja nostetaan esiin, että hei, tämä ei ole ok ja sit niinku toivon mukaan annetaan sille ihmiselle myös mahdollisuus reflektoida niitä asioita ja

sitten sanoo, että olen niin kuin miettinyt ja sitten jos hän palaa parempana, niin sitten tervetuloa takaisin ja jos ei edelleenkään, jos tulee vaan joku non-apology tai jotain ja sitten tavallaan heippa, sitten me voidaan ottaa joku muu tilalle.

Aino-Maria näkee cancel-kulttuurin tarpeellisuuden epäkohtien esiintuomisessa, mutta pitää myös tärkeänä antaa ihmisille mahdollisuus oppia ja kasvaa, ennen ehdotonta cancelointia.

”Minkä vuoksi se vasta nyt on ikään kuin saatu se sanasto ja jotenkin ne työkalut ryhtyä purkamaan näitä asioita vasta meidän ajassa?”

Yllä Paleface (jakso 1) pohtii syitä siihen, mitkä tekijät ovat johtaneet esimerkiksi #metoo-kampanjan (kuva 3) tyyliin ulostuloihin ja siihen, että vuosiakin jatkuneet hyväksikäyttötapaukset ovat tulleet päivän valoon juuri meidän ajassamme. Mitkä tekijät ovat olleet taustalla cancel- ja callout-kulttuurien ja niihin liittyvien ilmiöiden nousussa?

Jaksossa yksi keskustellaan siitä, miten sosiaalinen media on ollut ratkaiseva tekijä siinä, että valta-asemassa ja julkisuudessa toimivien henkilöiden tekemät vääryydet päätyvät isomman yleisön tietoisuuteen ja tuomioistuimeen asti – juuri julkisen callouttaamisen kautta. Ennen sosiaalista mediaa hyväksikäyttötapaukset usein jäivät vaille isompaa huomiota, eikä yksittäisillä ihmisillä ollut usein edes taloudellisia mahdollisuuksia lähteä taistelemaan oikeuteen huomattavasti varakkaampaa julkisuuden henkilöä vastaan.

Maria Veitola (jakso 1):

Tarvitaan paljon ihmisiä, koska muuten asiat jää helposti siihen, että sana sanaa vastaan. Et sit ja siinä sä oot varmaan ytimessä siinä, että sosiaalinen media on siinä auttanut, että ihmiset löytää toisensa ja niinku kokemukset. Joku uskaltaa avata suunsa niin sitten sieltä löytyy muitakin.

Aino-Maria Paasivirta tunnistaa aikakautemme erityisyyden tasa-arvokeskustelun näkökulmasta musiikkialan kentällä:

Kyllä jotain on jo niinku muuttunut ja ei niinku enää ole ammattilaistapahtumaa, jossa ei puhuttaisi vaikka niinku jonkinnäköisistä yhdenvertaisuusasioista, että jotain

tässä ajassa niinku oikeasti on. Mä uskon kans, että se on nimenomaan tuota niinku joukkovoimaa ja semmoiset asiat tuodaan niinku esille ja nähtäväksi, että niistä on niinku pakko puhua ja niitä ei voi enää niinku vaientaa.

Cancel-kulttuurin myötä keskustelu yhdenvertaisuudesta on läsnä arjessamme enemmän. Podcast-keskusteluista huomaa sen, että ollakseen ajan tasalla pitää jokaisen vaikkapa musiikkialan toimijan, olla perillä yhteiskunnallisesta yhdenvertaisuuskeskustelusta. Mikäli ei seuraa aikaansa ja toimii jollain tavalla yhdenvertaisuusperiaatteita vastaan, joutuu julkisuudessa toimiva henkilö hyvin todennäköisesti ainakin calloutatuksi. Sosiaalisen median merkitys cancel-kulttuurin syntyemisessä ja mahdollistamisessa on merkittävä.

5.3.1 Maalittaminen

Jaksossa kolme keskustellaan erityisesti cancel-kulttuurista ja maalittamisesta.

Maalittamisen puolelle menevä aktivismi aiheuttaa todennäköisesti enemmän pahaa kuin hyvää. Jaksossa pohditaan sitä, miten haastavaa on toimia ”oikein” ja vaikka toimisikin oikein, saattaa silti joutua maalittamisen uhriksi. Aktivismin ja kiusaamisen toimintatavat menevät kiihkeässä sosiaalisen median maailmassa sekaisin. Nopea tahti, paine toimia oikein ja tahallaan kiusaa tekevät ihmiset (ja botit) saattavat aiheuttaa suurtakin stressiä ja jopa mielenterveysongelmia somessa toimiville.

Rikoskomisario Antti Hyyryläinen (jakso 3) tunnistaa ilmiön haasteet myös lain näkökulmasta:

Rikoksena maalittaminen – tällä hetkellä meillä on semmoinen näkemys, että maalittaminen on yhden ihmisen tai useamman joukon mobilisoituna tekemää kohdennettua häirintää, uhkailua, painostusta, kiusaamista ja se on ehkä juurikin hankala rajapinta, johon ei valmiiksi selkeitä rikosnimikkeitä löydy.

Hyyryläinen tiivistää somen negatiiviset ilmiöt, joihin maalittaminen, kiusaaminen ja häirintä kuuluvat näin:

Jos nyt sanoisi sen tälleen vähän niinku hassusti, elikkä joku heittää pallon liikkeelle ja sen jälkeen ottaa popcornussin esiin ja katsoo, kun muut ihmiset raatelee sen yksi ihmisen tai yhteisön verille. Siitähän on kysymys.

Diversiteetti- ja inklusiokonsultti Fatima Verwijnen (jakso 3) näkee someaikakauden tuoneen runsaasti harmaan eri sävyjä aktivismiin. Someaktivismista on tullut trendikästä ja rajat perustellun vastuuttamisen ja esimerkiksi henkilökohtaisen kaunan välillä saattavat hämärtyä. Ihmiset voivat perustella henkilökohtaista riitaa aktivismilla.

Ihmisoikeusaktivismin näkökulmasta Fatima pitää tätä ilmiötä huolestuttavana.

Keskustelussa (jakso 3) pohditaan julkisen kritiikin ja kiusaamisen rajoja. Julkiseen työhön kuuluu julkinen kritiikki, mutta milloin se menee häirinnän puolelle? Fatima Verwijnen näkee asian näin:

No kritiikki on aina neutraalia. Se kohdistuu asiaan, se ei kohdistu henkilöön ja se tuodaan esiin siinä muodossa missä oletetaan, että kritiikin kohde halutaan, että kritiikin kohde voi oppia asiasta. Häirintä menee henkilöön, ei ole neutraalia ja yleensä silloin niinku hiljentämistarkoituksessa.

Tia-Maria Sokalla (jakso 3) on henkilökohtaista kokemusta vuosia kestäneestä, rankasta maalittamisen kohteeksi joutumisesta. Hän kertoo, miten raastavalta on tuntunut joutua riepoteelluksi sosiaalisessa mediassa ja tulla syytetyksi rasismista. Mikään teko tai toiminnan muuttaminen eikä antirasistinen työ ole saanut häirintää loppumaan.

Cancel-kulttuuri liitetään usein osaksi samaa ilmiötä, kuin maalittaminen, jopa sen yläkäsitteeksi. Maalittaminen ja boikotti (kuva 1) voivat olla callouttaamisen ohella keinoja ilmaista cancelointia, mutta maalittamisella voi olla myös erittäin vakavia seurauksia demokratian kannalta. Kun poliitikot, aktivistit, tutkijat ja oikeuslaitoksen työntekijät joutuvat maalituksen kohteeksi, on siinä tarkoituksena nimenomaan hiljentäminen.

Fatima Verwijnen (jakso 3) tiivistää maalittamisen vaikutukset demokratiaan:

Maalituskampanjat heikentää kaikkien niin kuin oikeusturvaa ja heikentää demokratiaa. Me tiedetään, että vihapuhe heikentää demokratiaa siinä mielessä, että

ehdokkaat ei halua lähteä ehdolle yhtä innokkaasti ja saattaa jopa jättäytyä pois vaalikampanjoista.

Keskustelijat pohtivat sitä, miten puuttua erittäin haitalliseen maalittamiseen ja ehkäistä sen kohteeksi joutumista. Ihmisoikeusaktivismiin lopettaminen canceloinnin tai maalituksen pelossa olisi kuitenkin erittäin huono vaihtoehto.

5.3.2 Sensuuri

Jaksossa kaksi keskustellaan laajemminkin siitä, pitäisikö tietyt sanat kieltää eli sensuroida aivan kokonaan. Rap-artisti Pyhimyksen kaksi kappaletta oli poistettu Spotify-palvelusta niiden sisältämien rasististen slurrin takia. Pyhimys pitää kyseisten biisien poistamista pääasiassa hyvänä asiana, mutta näkee ongelmallisena sen, että poiston eli sensuurin myötä kyseiset kappaleet saattavat vain saada entistä enemmän huomiota, eivätkä ne kuitenkaan katoa internetistä kokonaan. Toinen mainituista kappaleista myös poistettiin ilman, että siitä ilmoitettiin artistille etukäteen.

Keskusteluissa todetaan myös, että usein sensurointi ja vaikkapa *Parental Advisory* -merkintä saattavat vain kasvattaa levymyyntiä. Sensuuri toimii siis itseään vastaan.

Pyhimys nostaa Aino-Maria Paasivirran (Taiteilijan etiikka ja vastuu -kappale) tapaan esille kuluttajan vastuun ja medianlukutaidon merkityksen tulkittaessa taidetta, sen sijaan, että turvaututaan sensuuriin:

Mun käsittääkseni sensuurista ei ole niinku hyviä kokemuksia, koska se menee vaan silloin maan alle ja sitten se medialukutaito ja tällainen niin kuin kriittinen tulkinta ei kehity ja kun mielestäni pitäisi nimenomaan sitä kehittää, että kun kysyt siitä mistä erottaa hahmon, niin meidän pitäisi niinku pystyä yhteiskuntana kehittää sitä, että mitä fiktiossa saa kuvata, koska no mun mielestä se toinen ääripää on sitten se, että ei saa kuvata kuin itsensälaisia henkilöitä ja vain niin kuin hyveellisiä ihmisiä.

Koko Hubara (jakso 2) näkee myös sensuurin problematiikan. Valkoisen artistin käyttämänä n-sana on rasistinen slurri, mutta mustien artistien käytössä se voi olla takaisinomistamisen

välineenä. Takaisinomistuksessa ryhmä ottaa takaisin itselleen siitä käytetyn halventavan sanan, henkilökohtaisen tai sosiopoliittisen voimaantumisen välineenä (Hmn Wiki, n.d.).

Koko Hubara:

Miksi ja mitä niinku aletaan sensuroimaan, koska sittenhän me voidaan tavallaan ihan mielivaltaisesti alkaa sensuroimaan asioita ja siitä tulee vallankäytön väline ja siitä se voi kääntyä myös niin päin, että aletaan sensuroimaan niinku mustia artisteja, jos ei me niinku tavallaan tiedetä mistä on kyse? Niin eihän siis, sehän on tosi vaarallista.

...mulla ei ole mitään suoraa vastausta siihen, että onko niinku se poistaminen se ratkaisu, onko joku disclaimer tai trigger warning tai joku. Näit kaikkia erilaisia ehdotuksia on ollut niinku kautta aikojen musiikissa, kirjallisuudessa, elokuvissa ja tv-sarjoissa.

Inka Rantakallio ja Pyhimys keskustelevat jaksossa kaksi siitä, mihin sensuurin rajat pitäisi vetää. Normalisoiko n-sanankäytön salliminen taiteessa rasistista kielenkäyttöä? Mihin raja pitäisi taiteessa vetää ja eikö kielletyn sanan tilalle tulisi kuitenkin uusi? Maria Veitolan mukaan sanat ovat kuitenkin vain pintaa ja lopulta ihmisen teot arjessa ratkaisevat enemmän kuin vaikkapa hyvesignointi (kuva 3).

Pyhimys pohtii sanojen merkitystä ja sensuuria:

Ja nää esimerkiksi rodullistavat sanat, niin niitä on tietenkin muitakin. Niin esimerkiksi itänaapurista on hyvin ruma r-sana mitä en missään nimessä käyttäisi ihmisestä. Mä en ikinä käyttäisi niinku siviilielämässä myöskään n-sanaa enkä r-sanaa, mutta jostain syystä toinen on esimerkiksi sananlaskuissa jossain tällaisessa ihan niinku ok ja toinen on niinku, että n-sanaa ei voi mainita edes siinä metakeskustelussa missä me puhutaan siitä sanasta vaan niinku irrallaan mistään, että se on silloinkin loukkaava, niin on se tosi spesiaali asemassa silloin.

Deogracias Masomi (jakso 2) painottaa valtasuhteiden ja -rakenteiden tiedostamisen tärkeyttä, kun käymme keskustelua esimerkiksi rasististen slurrien (kuva 3) käytöstä:

Mä oon aina kokenut, että vähemmistöt joihin slurri kohdistuu, saa mun mielestä itse määritellä sen, että loukkaako se heitä vai ei. Et mä voisin sanoa vaikka esimerkkinä, että jos kaksi seksuaalivähemmistöön kuuluvaa henkilöä käyttää keskenään slurreja, niin mä en koe, että mä voin tulla mun positiosta eli heteromiehenä määrittelemään tälle ryhmälle, että miksi ne ei sais tehdä niin ja myös tota se on mun mielestä on tosi tärkeää, kun puhutaan niinku n-sanasta.

Keskustelussa sensuuria pidettiin ylipäätään ongelmallisena ratkaisuna. Sen sijaan keskustelua valtarakenteista, etuoikeuksista ja marginalisoitujen ryhmien edustajien kuulemista pidettiin parempana tienä edistää ihmisten tietämystä ja ehkäistä haitallisten slurrien käyttöä. Masomi tiivistää lopulta tässä olevan kyseessä ihmisoikeuksista ja ihan vain halusta kuunnella ja kunnioittaa toisen mielipidettä, jos sinulle kerrotaan, että käyttämäsi sana on loukkaava ja alistava.

5.3.3 Cancel-kulttuurin kriittinen tarkastelu

Cancel-kulttuuri on alun perin tarkoittanut hyvää, mutta on ajan myötä saattanut naamioitua ja muuttua hyvän asian puolesta toimimiseksi oman egon kiillotus edellä (virtue signaling).

Linda-Maria Roine eli Mercedes Bentzo (jakso 3) on tunnistanut cancel- ja callout -kulttuurien muuttumisen sellaiseksi, että aktivistit vahtivat toisiaan. Hän kertoo erityisesti vahingollisena sen, että hänen antirasistisia ulostulojaan sosiaalisessa mediassa ovat kritisoineet toiset antirasistit.

Roine kommentoi ilmiötä näin:

Se ei ole täällä kenenkään uniikki keksintö vaan se on ihan suoraan Amerikasta niin kuin kopioitua ja tota se on mun mielestä tosi ongelmallinen keskustelukulttuuri. Sitä sanotaan callout-kulttuuriksi tai accountability culture tai woke culture tai cancel culture ne kaikki linkittyy tähän samaan.

Jakson kolme keskustelijat Linda-Maria Roine (Mercedes Bentzo) ja Tia-Maria Sokka (Tinze) ovat huomanneet, että kynnyksellä ottaa sosiaalisessa mediassa kantaa poliittisesti värittyneisiin asioihin on korkea väärin sanomisen pelon takia. Kuitenkin samaan aikaan sosiaalinen paine ja painostus ottaa kantaa voi olla niin suuri, että se aiheuttaa ahdistusta ja pelkoa.

Mä tajusin, että mun on ihan pakko reagoida nyt heti, että vaikka mua oksettaa, vaikka mun päässä pyörii, vaikka mä saan paniikkikohtauksen, niin mun on pakko reagoida välittömästi, koska jos mä en reagoi eli tee just sitä kriisiviestintää niin silloin hänen kaikki seuraajat kerkee nähdä, että mä olen rasisti ja et sit mä niinku, mä en kerkeä niinku, että mun on pakko pyytää anteeksi.

Roine kertoo sosiaalisessa mediassa oikein toimimisen paineen käyneen raskaaksi ja vaikuttaneen hänen mielenterveyteensäkin. Saman kokemuksen on jakanut Sokka. Roine on pahoillaan siitä, että hänen tekemänsä antirasistinen työ jäänyt vähemmälle juuri maalittamisen ja callouttamisen pelon vuoksi. Roine näkee cancel-kulttuurin pelinä, jonka säännöt on pakko tuntea tai muuten käy huonosti.

Jaksossa kaksi tuodaan myös esiin cancel-kulttuurin haasteet. Pyhimys kannattaa kyllä tavallaan callouttaamista ja puuttumista epäkunnioittavaan ja rasistiseen käytökseen sosiaalisen paineen avulla, mutta varsinaisesti canceloimista hän ei näe ratkaisuna. Masomi ja Pyhimys uskovat ja toivovat, että kulttuuri tulee muuttumaan väistämättä, mutta tuskallisen hitaasti.

Koko Hubara (jakso 2) tuo mielestäni vähän puhutun ja tärkeän näkökulman liittyen cancel-kulttuuriin ja sen ympärillä pyörivään keskusteluun:

Kaikki ihmiset, jotka näitä keskusteluja käy niin ei niinku oo lukenut kaikkea ja katsonut kaikkia leffoja, käynyt kaikkia keskusteluja, ei ole opiskellut valtiotieteitä ja filosofiaa niinku me ja siis tää on niinku tosi elitistinen ja etuoikeutettu keskustelu, joka saattaa niinku helpostikin sulkea monia silleen, että mitä noi niinku puhuja mä en ymmärrä en halua niinku olla tässä messissä.

Keskustelijat (jakso 2) pitävät tärkeinä jokapäiväisiä, pieniäkin antirasistisia tekoja. On parempi toimia ja puuttua epäkohtiin, kuin vaieta mokaamisen pelossa. Toisaalta nähdä

prosessien hitaus ja arjen kompleksisuus – yksi ihminen voi tehdä vain rajallisen määrän vaikuttamista ja aktivismia. Ketään julkisuudenkaan henkilöä ei pitäisi nähdä niin mustavalkoisesti, että joku negatiivinen teko tai sana mitätöi kaiken hänen tekemänsä hyvän.

6 Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa ennalta rajattu ja valittu teoriatausta onnistui mielestäni peilaamaan hyvin niitä teemoja, joita aineistosta kävi ilmi. Toisaalta, vaikka aineiston analyysi olikin abduktiivinen, on ennalta valikoitu teoreettinen pohja voinut todennäköisesti vaikuttaa paljonkin siihen, mitä osasin aineistosta etsiä. Abduktiivisen analyysin myötä teoriapohjaan myös tuli uusi osa: sosiaalinen oikeudenmukaisuus.

Musa vai bisnes -podcastin keskusteluista pystyi mielestäni kuulemaan sen, että Maria Veitolan podcastiin kutsumilla vierailloilla oli olemassa ennakkotietoa cancel-kulttuurista ja sen ilmenemismuodoista, erityisesti sen vaikutuksista musiikkimaailmassa. Usein keskustelujen sävy oli kuitenkin enemmän pohtiva kuin suoraan vastauksia esittävä. Tämän näen jollakin tapaa ihailtavan inhimillisenä ja lempeänä tapana lähestyä vaikeakin asiaa.

Sosiaalinen media on mahdollistanut cancel-kulttuurin toimintatapana. Sosiaalisen median maailma on kuitenkin hyvin nopeantempoinen ja vaativa. Meidän ihmisten pitäisi sekä osata ottaa kantaa että ymmärtää sen ilmiöitä – kuten cancel-kulttuuria – todennäköisesti nopeammin kuin taitomme ja kykymme sallivat. Toisaalta, kuten Deogracias Masomi (jakso 2) sanoi, tässä on paljolti kyse ihan vain peruskunnioituksesta toista ihmistä kohtaan, että kuulemme, miksi esimerkiksi käyttämämme sana on toisesta loukkaava ja osaamme tarvittaessa pyytää anteeksi.

Itselleni jäi myös tästä tutkimuksesta se käsitys, että ihmisinä meillä on vajavaiset resurssit käsitellä parhaillaan käynnissä olevia ilmiöitä. Se ei kuitenkaan saisi muuttaa keskustelua liian mustavalkoiseksi. Meidän olisi käytävä jatkuvasti pohdintaa siitä, miten voisimme toimia paremmin sen sijaan, että mieltisimme vain mikä on absoluuttisen oikein tai väärin. Kuten Pihla Takkinen (2022, s. 19) omassa kandin työssään totesi, on tutkimuksella ja tieteellisellä lähestymistavalla myös omasta mielestäni tärkeä osa ajankohtaisten ja tunteita

herättävien ilmiöiden käsittelyssä. Tutkijan täytyy ottaa aina jonkin verran etäisyyttä tutkimuksen kohteeseen ja pureskella se hyvin, ennen kuin muodostaa siitä johtopäätöksiä.

Taiteen suhteen aineiston keskustelut olivat ymmärtäväisiä siinä, että taiteella tulee olla vapaus ilmaista yhteiskunnallisia ilmiötä. Teoriapohjana ollut taiteen etiikkakin pohtii sitä, minkälaisia valintoja teemme. Tehtävänäimme onkin taiteilijoina tunnistaa, mikä on motiivimme taideteoksen teemojen valinnassa ja ketä se palvelee. Mikä on tarpeetonta tietyn ihmisryhmän loukkaamista ja mikä taas palvelee jonkin ilmiön kuvaamista, ymmärtämistä tai jopa voimaantumista. Tätä pohdittiin loukkaavien sanojen takaisinomistuksen yhteydessä, jolloin haukkumasanasta voikin tulla sorretun ryhmän voimasana, mutta vain ryhmän jäsenten keskeisessä käytössä.

Hyvin kiteytettynä johtopäätöksenä voisin aineiston pohjalta sanoa, että cancel-kulttuuri on ollut tarpeellinen toimintatapa eikä ihmisoikeuksien eteen tehtävä työ saa jäädä ilmiön aiheuttaman hämmennyksen jalkoihin.

7 Pohdinta

Tämä on ollut erittäin mielenkiintoinen matka ja prosessi. Lähdin tutkimaan cancel-kulttuuria, koska halusin ymmärtää sitä ja sen ympärillä käytävää keskustelua paremmin. Olin aistivinani tässä ilmiössä jotain hyvin ristiriitaista. Useaan otteeseen olin ihmeissäni siitä sävystä ja tunnepitoisuudesta, millä ihmiset kävivät keskustelua cancel-kulttuuriin liittyvistä teemoista. Näin, että on erittäin tärkeää keskustella rasismista ja marginalisoitujen ryhmien kohtaamasta syrjinnästä sekä ihmisoikeuksista laajemminkin. Minua jäi silti vaivaamaan cancel-kulttuuriin liitetyt negatiiviset ilmiöt, kuten maalittaminen ja keskustelua usein värittävä aktivistien ehdottomuus; puhumattakaan sen vaikutuksista ihmisten rohkeuteen osallistua keskusteluun.

Alussa olin itsekin epäileväinen cancel-kulttuuria harjoittavien toimijoiden motiiveista ja suorastaan ärsyntynyt ylimielisestä ”woke”-keskustelutyylisestä, jossa tuntui, ettei erehtymiselle ja oppimiselle ollut tilaa. Olin huolissani siitä, miten cancel-kulttuuri vaikuttaa taiteilijoiden ilmaisunvapauteen. Olin huolissani myös siitä, että mokaanko itse sosiaalisessa mediassa tai onko tekemäni taide (esimerkiksi burleskiesitys) jollakin tavalla vääränlaista

ilman, että edes tiedostan sitä. Pohjimmaisena minulla oli kuitenkin olo, että tämä yhteiskunnallinen keskustelu on välttämätöntä käydä nyt, jotta tarvittavat muutokset ihmisoikeusasioissa tapahtuvat. Tunsin, että tehtäväni on ymmärtää sitä paremmin. Kuten joku tutkimusmateriaaleissa taisi sanoa samantyyllisesti: minulla oli halu olla historian oikealla puolella.

Minussa nousee usein tarve ymmärtää ilmiötä, joka on jollakin tapaa ristiriitainen, mutta silti kiinnostavan ja tärkeän oloinen. Huomasin, etten itse oikein ymmärrä cancel-kulttuuria ja tuttavapiirissäni oli ilmassa pelkoa sosiaaliseen mediaan kirjoittamisen kanssa tuomituksi tulemisen pelosta. Oli myös selvää, että elin kuitenkin sellaisessa kuplassa, jossa cancel-kulttuuri *oli* ihmisten tuntema sana ja ilmiö. Tätä tutkimusta tehdessäni minulle nimittäin selvisi melko pian, että suurikaan osa ihmisistä, jolle kerroin tutkimukseni aiheesta ei tiennyt, mitä cancel-kulttuuri tarkoittaa.

Aineiston analyysi -kohdassa lupasin aukaista Pohdinta-osiossa ennakkotietojeni, arvojeni ja uskomuksieni vaikutusta sekä tähän tutkimukseen että tuloksiin. Seuraavaksi pyrin avaamaan tätä mahdollisimman tarkasti.

Tutkimusta aloittaessani tiedostin, että minulla on olemassa jonkin verran pohjatietoa cancel-kulttuurista ja siihen liittyvistä termeistä (woke, call out, virtue signaling...) ja teemoista (antirasismi, feminismi, yhdenvertaisuus...). Tiesin myös, että nuo teemat kiinnostivat ja inspiroivat minua paljon. Cancel-kulttuuriin tavallaan liittyvät Black Lives Matter -liike ja #metoo-kampanja olivat mielestäni olleet todella tärkeitä ja yhteiskunnallisesti merkittäviä ilmiöitä. Tämän tutkimuksen kannalta ei ole merkityksetöntä myöskään se, että pidän itseäni feministinä. Yhdenvertaisuuden ja ihmisoikeuksien puolesta tehtävä työ ei voi jäädä mielestäni puutteelliseksi sen takia, ettei täysin ymmärrä sitä tapaa, millä yhteiskunnallinen muutos tapahtuu.

Lähtökohtanani ja tavoitteenani oli etsiä laadukas sekä laaja teoriapohja ja suhtautua avoimesti tutkimuksen myötä nouseviin ilmiöihin ja uusiin näkökulmiin. Olenkin pyrkinyt tuomaan tässä tutkimuksessa esiin mahdollisimman monipuolisen näkökulman cancel-kulttuuri ilmiöön. Tiedostan toki sen, että olen joutunut rajaamaan teoriapohjaa ehkä

turhauttavankin paljon ja tuloksissa nostettuja teemoja on rajattu mielestäni oleellisimpiin, koska muuten tämä tutkimus olisi levinnyt hallitsemattoman laajaksi.

Lähdin tekemään tätä tutkimusta taiteen näkökulma edellä ja alustava teoriapohja onkin rajattu sen mukaan. Mutta vaikka cancel-kulttuuri vaikuttaakin taiteeseen monella tapaa, sen taustat ovat enemmän ihmisoikeusaktiivisissa kuin erityisesti halussa vaikuttaa tai canceloida taidetta tai taiteilijoita. Tutkimuksen aineiston analyysivaiheessa oli selvää, että ennakoita rajattu teoriapohja ei ollut yksinään riittävä, joten sosiaalinen oikeudenmukaisuus lisättiin siihen.

Syyt cancel-kulttuurin taustalla kirkastuivat myös aineiston analyysin myötä. Useassakin kohdassa aineistoa nostettiin esille valtarakenteet, jotka vaikuttavat siihen, että kaikkien ihmisryhmien kohdalla yhdenvertaisuus ei toteudu. Rasismi, misogynia, homo- ja transfobia, ableismi ja kaikenlainen muu syrjivä ja ei-inklusiivinen toiminta sekä seksuaalinen häirintä ja -rikkokset olivat useimmiten syitä canceloimisen taustalla – kuten taustateoriankin myötä oli käynyt selville.

Cancel-kulttuurin tutkiminen taiteen ja taiteilijan näkökulmasta ei silti ollut missään nimessä mielestäni huono vaihtoehto. Suurta suosiota nauttivat taiteilijat, kuten muusikot ja näyttelijät, ovat joutuneet cancel-kulttuurin tähtäimeen asemansa takia. Taide on näkyvää ja sillä on iso merkitys ihmisille, siksi on luonnollista, että myös taidetta tarkastellaan siltä näkökannalta, millaista arvomaailmaa se tukee ja tuo esiin. Julkisuuden henkilöinä taiteilijatkin ovat kuitenkin vain ihmisiä ja osa heistä on valitettavasti historian saatossa saanut kaikessa hiljaisuudessa käyttää asemaansa väärin. Cancel-kulttuuri on tarjonnut yhden työkalun tuoda nämä väärinkäytökset päivän valoon. Toki, koska kaikki ihmisiä olemme – myös cancel-kulttuuria voidaan käyttää välineenä ahdisteluun, kiusaamiseen ja häirintään sen sijaan, että se olisi puhtaasti ihmisoikeuksien puolustamisen väline.

Koin tutkimusta tehdessäni useammankin ”Heureka!” -elämyksen. Tärkein liittyy mielestäni siihen oivallukseen, että cancel-kulttuurin taustalla voidaan nähdä olevan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden liikkeen. Minulle oli henkilökohtaisesti helpotus ymmärtää, että pohjimmiltaan tässä on ollut kyse hyvien asioiden eteen tehtävästä työstä ja siitä, että sorretut ja vaiennetut ihmiset ovat saaneet äänensä kuuluviin sosiaalisen median kautta.

Etuoikeuksien tunnistaminen ja valtarakenteiden tiedostaminen syvällisemmällä tasolla olivat myös palkitsevia kokemuksia. Huomaan, että tämän tutkimuksen tekeminen ja aiheen käsittely ovat vaatinut myös paljon itsereflektiota ja nöyryyttä. Olen joutunut tiedostamaan entistäkin paremmin oman etuoikeutetun asemani suhteessa moneen muuhun ihmisryhmään. Toisaalta olen tiedostanut myös sen, miten valtarakenteet vaikuttavat minuun. Olen monessa asiassa hyvin etuoikeutettu ja kuitenkin esimerkiksi edustan sukupuolta, joka ei ole vielä täysin saavuttanut yhdenvertaisuutta.

Tutkiessani cancel-kulttuuria on ollut melko selvää, että sitä kohtaan on osoitettu kritiikkiä sekä epäkohtien esille tuomista vastustavien oikeistokonservatiivien että nettiaktivismia harjoittavien sosiaalista oikeudenmukaisuutta ajavien toimijoiden taholta. Aiheen ymmärtäminen vaatii mielestäni ainakin hyvää medialukutaitoa sekä historian ja politiikan tuntemusta. Ei ole aina helppoa päästä perille siitä, minkälaiset tarkoitukset ohjaavat toiminnan kritisoijia tai toimijoita. Jo siis pelkästään keskustelun ymmärtäminen ja seuraaminen – saati siihen osallistuminen – vaativat ainakin tietyllä tavalla etuoikeutetun aseman.

Sosionomin ja taiteilijan näkökulmasta cancel-kulttuurin ymmärtäminen on mielestäni hyvin tärkeää. Toki voi olla, että cancel-kulttuuri ilmiönä on ohimenevä ja on jo nyt lyhyen elinkaarensa päässä. Myöhemmin joku muu termi saattaa selittää paremmin tätä käynnissä olevaa murrosta. Ehkä sellainen termi onkin jo olemassa, mutta en itse sitä tämän tutkimuksen kautta vielä löytänyt. Joka tapauksessa haluan ajatella, että kyseessä on ”murros kohti tasaveroisempaa yhteiskuntaa”, kuten Kata Kyrölä mainitsi Musa vai bisnes -podcastissa (jakso 2). Meidän etuoikeutetussa asemassa olevien on tehtävä jatkuvasti töitä sen eteen, jotta yhdenvertaisuus ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus lisääntyy.

Koen onnistuneeni tavoitteessani ymmärtää itse tätä ilmiötä paremmin ja toivon mukaan myös siinä, että voisin lisätä ymmärrystä nyt käynnissä olevasta keskustelusta ja toivon mukaan myös inspiroida ihmisiä näkemään, että kyse on lopulta yhdenvertaisuuden ja ihmisoikeuksien puolustamisesta – ainakin minulle.

Lähteet

African Care. (2019). *Vallan jäljillä – Menetelmäopas ja tietopaketti toisen asteen opettajille globaaleista valtarakenteista*. African Care ry. <https://www.africancare.fi/wp-content/uploads/2019/01/Vallan-j%C3%A4ljill%C3%A4-opettajamateriaali.pdf>

Aki Manniselle potkut Suurin pudottaja -ohjelmasta – pyydettiin valehtelemaan syistä: ”Puhun aina totta” (29.4.2021) *Iltalehti*. <https://www.iltalehti.fi/viihdeuutiset/a/82249f58-64b4-4e8a-bae2-7255fb0083b8>

Ali-Hokka, A. & Hyytinen, T. (11.12.2019). *A-studio selvitti: virkamiehiä maalitetaan kaivamalla yksityiselämää – ”Tietääkö joku, missä tämän konstaapelin lapset käyvät koulua?”* Yle.fi. <https://yle.fi/uutiset/3-11110410>

Auvinen, S. (2021). *Kaltainen valmiste*. Kosmos.

Cambridge University Press. (n.d.). *Meaning of boycott in English*. Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/boycott>

Cambridge University Press. (n.d.). *Meaning of cancel culture in English*. Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/cancel-culture>

”Cancel-kulttuuria” pidetään nykyään synonyymina yrityksenä hiljentää tai tuhota joku, ja se voi olla vaarallista, sanoo asiantuntija – Kyse on syrjinnän vastustamisesta. (25.2.2021). *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007826074.html>

Ekholm, K. & Karhula, P. (2017). Sananvapauden rajoja määritetään jatkuvasti. Teoksessa K. Ekholm, P. Karhula & T. Olkkonen (toim.) *Tiellä sananvapauden 1917–2017 – Kekkonen, jumala, seksi* (ss. 10–19.) Into Kustannus Oy.

Friedman, M. (1999). *Consumer Boycotts: Effecting Change Through the Marketplace and Media*. <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.hamk.fi/lib/hamk-ebooks/reader.action?docID=170236>

Gylling, H.A. (2007). Oikeutettua sensuuria vai moraalitonta ilmaisuvapauden rajoittamista? Teoksessa J. Jula (toim.) *Taiteen etiikka* (ss. 163–180). Painosalama.

He “Horribly Abused Me for Years”: Evan Rachel Wood and Other Women Make Allegations of Abuse Against Marilyn Manson. (1.2.2021) *Vanity Fair*.

<https://www.vanityfair.com/hollywood/2021/02/he-horribly-abused-me-for-years-evan-rachel-wood-and-other-women-make-allegations-of-abuse-against-marilyn-manson>

Hmn Wiki. (n.d.) *Takaisinomistus*. Haettu 14.5.2022 osoitteesta:

<https://hmn.wiki/fi/ReappropriationHm>

Hooks, A. (2020). *Cancel Culture: Posthuman Hauntologies in Digital Rhetoric and the Latent Values of Virtual Community Networks*. [pro gradu -tutkielma, Tennesseeseen yliopisto].

<https://scholar.utc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1835&context=theses>

Juhila, K. (n.d.). Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-ominaispiirteet/>

Jula, J. (2007). Johdanto. Teoksessa J. Jula (toim.) *Taiteen etiikka* (ss. 7–36). Painosalama.

Jutila, M. (19.4.2017). *Sananvapaus on tärkeä ihmisoikeus – mutta sillä on rajansa*

<https://ihmisoikeusliitto.fi/sananvapaus-on-tarkea-ihmisoikeus-mutta-silla-on-rajansa/>

Juuti, P. & Puusa, A. (2020). Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa P. Juuti & A. Puusa (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008/19760008_2

Kortteinen, J. (2015). Sananvapaus ihmisoikeutena. Teoksessa K. Nordenstreng (toim.)

Sananvapaus Suomessa (ss. 139–186). Tampere University Press.

Lakimiesliitto. (1.7.2019). *Maalittaminen tulee kriminalisoida*.

<https://www.lakimiesliitto.fi/uutiset/maalittaminen-tulee-kriminalisoida/>

Lappalainen, K. (2020). *Taiteen vapaus sosiaalisen median aikakaudella: Taide- ja kulttuuriala keskusteluilmapiirin muutoksessa*. [opinnäytetyö, Humanistinen ammattikorkeakoulu]. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2020122229888>

Lemma, A. (7.11.2019) Mitään ei saa enää sanoa – Äärioikeistolaisen retoriikan ABC.

Rauhanpuolustajat. <https://rauhanpuolustajat.org/mitaan-ei-saa-ena-sanoa-aaarioikeistolaisen-retoriikan-abc/>

The Long and Tortured History of Cancel Culture. (3.12.2020) *The New York Times Style Magazine*. <https://www.nytimes.com/2020/12/03/t-magazine/cancel-culture-history.html>

Marja Sannikan ”woke-jakso” oli malliesimerkki siitä, mikä kaikki suomalaisessa rasismikeskustelussa on pielessä – ja miksi ihonväristä pitää puhua. (26.11.2021) *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/nyt/art-2000008426002.html>

Merriam-Webster. (n.d.) *What It Means to Get 'Canceled' Show's over, folks. Time to go home*. <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/cancel-culture-words-were-watching>

Merriam-Webster Dictionary. (n.d.) *Cancel culture*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/cancel%20culture#h1>

Nordenstreng, K. (2015). Johdanto. Teoksessa K. Nordenstreng (toim.) *Sananvapaus Suomessa* (ss. 9–12). Tampere University Press.

Näkökulma: Woke-kulttuurissa on kyse tasa-arvosta – loukkaavien termien hylkääminen ei ole yliherkkyyttä. (24.2.2021). *Yleisradio*.

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2021/02/24/nakokulma-woke-kulttuurissa-on-kyse-tasa-arvosta-loukkaavien-termien>

Ollikainen, T. (7.4.2020). Sosiaalinen oikeudenmukaisuus on kaikkien ryhmien huomioimista. *Dialogi/Ilmiö*. <https://dialogi.diak.fi/2020/04/07/sosiaalinen-oikeudenmukaisuus-on-kaikkien-ryhmien-huomioimista/>

Ossi, E. (2020). Callout-kulttuuri ja yhteiskunnallinen osallistuminen. *Etiikka.fi* 2020. <https://etiikka.fi/essays/callout-kulttuuri-ja-yhteiskunnallinen-osallistuminen/>

Oxford University Press. (n.d.). *Definition of virtue signalling noun from the Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Oxford Learner's Dictionaries. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/virtue-signalling>

Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa P. Juuti & A. Puusa (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus.

Radio Helsinki. (n.d.) *Musa vai bisnes*. Haettu 29.5.2022 osoitteesta: <https://www.radiohelsinki.fi/ohjelma/musa-vai-bisnes/>

Radio Helsinki. (2021a). *Musa vai bisnes* [kuva]. <https://www.radiohelsinki.fi/2021/03/18/keskustelua-musiikkialan-rasismista-ja-syrjinnasta-musa-vai-bisnes/>

Radio Helsinki. (2021b). *Musa vai bisnes* [kuva]. <https://www.radiohelsinki.fi/2021/03/05/musa-vai-bisnes-maanantaina-8-maaliskuuta-kyseenalaista-taiteen-vapaus-vastuu-ja-moraali-osa-2/>

Radio Helsinki. (2021c). *Musa vai bisnes* [kuva]. <https://www.radiohelsinki.fi/2021/05/31/musa-vai-bisnes-31-5-maalittaminen/>

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html

Savoir Flair. (2020). What Do Phrases Like 'Cultural Appropriation' and 'Virtue Signaling' Mean? Savoir Flair 15.6.2020. <https://www.savoirflair.com/culture/500962/woke-terminology-dictionary>

The second wave of "cancel culture". How the concept has evolved to mean different things to different people. (5.5.2021). *Vox Media*. <https://www.vox.com/22384308/cancel-culture-free-speech-accountability-debate>

Sisäministeriö. (n.d.). *Maalittaminen rapauttaa yhteiskunnan luottamusta*.
<https://intermin.fi/poliisiasiat/viharikollisuus/maalittaminen>

Suffragetit taistelivat naisten äänioikeuden puolesta verissä päin. (6.1.2016). *Helsingin sanomat*. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002878285.html>

Suomen perustuslaki/731/1999.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Perustuslaki#a731-1999>

Suomen YK-liitto. (n.d.a) *Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus*.

https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/ihmisoikeuksien_yleismaailmallinen_julistus_1.pdf

Suomen YK-liitto. (n.d.b) *Kansainvälinen sosiaalisen oikeudenmukaisuuden päivä*. Haettu 2.5.2022 osoitteesta: <https://www.ykliitto.fi/tapahtumat/yk-paivat/kansainvalinen-sosiaalisen-oikeudenmukaisuuden-paiva>

Takkinen, P. (2022). *Cancel-kulttuuria koskevat puhetavat tieteellisessä tutkimuksessa*. [kandidaatintyö, Tampereen Yliopisto]. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/136705>

Tieteen termipankki. (2021). Kirjallisuudentutkimus: sensuuri.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:sensuuri>

Tiilikka, P. (2008). *Journalistin sananvapaus*. Talentum Media

Venkula, J. (2003). *Alussa on teko IV. Taiteen välttämättömyydestä*. Kirjapaja oy.

Why we can't stop fighting about cancel culture. Is cancel culture a mob mentality, or a long overdue way of speaking truth to power? (25.8.2020). *Vox Media*.

<https://www.vox.com/culture/2019/12/30/20879720/what-is-cancel-culture-explained-history-debate>

Wise, S. (2.7.2020). *Stop equating the consequences of cancel culture with violence and abuse*. Instagram. <https://www.instagram.com/p/CCH6QjDjUHV/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

Äärioikeistoa ihannoivan naisen esittelevä Ylen uutussarja herättää nyt tiukkaa kritiikkiä: Normalisoiko Suomeidot natsismia? (23.3.2022) *Helsingin sanomat*.

<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-200000869938>